

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

ЛЮБАСЮК Всеволод Петрович

Соціальна брехня як психологічний і політичний феномен /
Social lies as a psychological and political phenomenon

спеціальність: 231 – Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота та соціальна політика
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
СРСПм-21
В. В. Любасюк

науковий керівник:
д.психол.н., професор
А. В. Фурман

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. Н. Гірняк**
підпис

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БРЕХНІ	7
1.1. Концептуалізація поняття «соціальна брехня» у науковій літературі ..7	
1.2. Основні чинники впливу соціальної брехні на комунікацію соціального працівника і клієнта	18
Висновок до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БРЕХНІ У ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	30
2.1. Аналіз сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи	30
2.2. Проблемні аспекти використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи.....	40
Висновок до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БРЕХНІ У ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	50
3.1. Програма подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи та її експериментальне апробування	50
3.2. Рекомендації соціальним працівникам щодо зниження впливу соціальної брехні у комунікації з клієнтами.....	64

3.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження проблеми використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи визначається численними викликами, з якими стикаються соціальні працівники при наданні допомоги клієнтам, котрі перебувають у складних життєвих обставинах. У соціальній роботі питання чесності та довіри є основою ефективної взаємодії між працівниками соціальних служб та клієнтами. Однак соціальна брехня, тобто спотворення інформації з боку клієнтів або соціальних працівників, стала однією з важливих проблем, що значно ускладнюють процес надання соціальних послуг. Важливо розуміти, що соціальна брехня не завжди є свідомим і зумисним актом маніпуляції. Часто вона є наслідком глибоких соціальних, психологічних чи економічних труднощів, з якими стикаються особи, що звертаються за допомогою.

Зазначимо, що соціальна брехня може виникати як захисна реакція на ризик втрати допомоги або наявні страхи щодо стигматизації і дискримінації. У суспільствах з низьким рівнем довіри до соціальних інституцій особи часто приховують або спотворюють інформацію про своє соціальне становище, доходи чи життєві обставини. Це особливо актуально в контексті соціальних служб, які здійснюють перевірку соціального статусу та потреб клієнтів для

надання соціальної допомоги або різних пільг. Соціальна брехня стає при цьому не лише комунікативним бар'єром, а й можливістю для клієнтів зберегти певний рівень гідності або навіть приховати факт соціальної ізоляції, злиднів чи насильства.

Практика соціальної роботи вимагає від працівників не лише професійних знань і навичок, а й високого рівня емпатії та вміння працювати з клієнтами в умовах емоційної та соціальної напруги. Однак використання соціальної брехні створює складності не лише для клієнтів, але й для самих соціальних працівників, адже виникають етичні та професійні дилеми, що вимагають від них ухвалення важливих рішень щодо стратегії взаємодії з особами, які надають неправдиву інформацію. Водночас соціальна брехня може бути сприйнята як «засіб» виживання для клієнта в умовах, де чесність може призвести до втрати соціальних пільг або допомоги. Таким чином, виникає парадокс, коли стратегія «неправди» є єдиним способом для клієнта отримати необхідну підтримку в умовах, де правдивість інформації не завжди гарантує бажаного результату.

Як показує аналіз наукових джерел (Н. Амстронг, О. Баришполець, І. Боровинська, П. Гулька, П. Екман, Н.Калька, О. Каптер, О. Кілієвич, П. Куляс, Н. Майорчак, О. Мотлях, Дж. Наварро, Я. Пономаренко, І. Плохута, Н. Салміна, А. Шиделко, А. Шиліна, Н. Яворська та ін.), наявність соціальної брехні у соціальній роботі піднімає питання щодо ефективності соціальної політики і її орієнтованості на реальні потреби громадян. Якщо ж система соціальної підтримки орієнтована на контроль за допомогою, клієнти можуть відчувати необхідність у приховуванні справжньої ситуації. Це відбувається через недовіру до державних інститутів, побоювання бути звинуваченими у зловживанні системою соціальної допомоги. Така поведінка може не лише спотворювати картини реальних потреб, а й погіршувати взаємодію між клієнтами та соціальними працівниками, що знижує якість наданих послуг.

Однією з основних причин соціальної брехні, як показують праці таких вчених, як Ю. Александров, С. Архипова, О. Бойко, І. Боровинська, Ю. Браїлко, І. Вагнер, П. Гулька, Л. Ільченко-Сюйва, О. Євтушенко, С. Зверєва, В. Зубач,

Т. Карась, С. Карнісєро, О. Карпенко, О. Каптер, О. Козлова, О. Колісник, П. Куляс, Т. Мартинова, О. Мотлях, Д. Наварро, І. Попович, І. Плохута, Ю. Руль, В. Суліцький, Р. Тофтїсова-Матєрон, М. Фулфєр, Н. Чєхун та ін., є також вплив соціальних стереотипів, які формуються в суспільстві щодо вразливих груп населення. Вразливі категорії людей, такі як безробітні, особи з інвалідністю, біженці або люди, що пережили насильство, можуть стикатися з системною дискримінацією та стигматизацією. Це створює страх перед розголошенням особистої інформації та бажанням приховати деякі факти про своє життя, щоб уникнути осуду або додаткового тиску з боку суспільства чи органів влади. Вони можуть подавати спотворену інформацію, щоб отримати необхідні ресурси чи послуги, або навіть щоб уникнути наслідків, таких як відмова в допомозі.

Крім того, О. Бойко, Н. Бондаренко, І. Вагнер, Л. Ільченко-Сюйва, О. Козлова, М. Ніконорова, І. Плохута, В. Суліцький, Т. Семигіна, І. Тєртяк та ін. зазначають, що недосконалість соціальної політики також є чинником, що сприяє використанню соціальної брєхні. Коли соціальна допомога надається за жорсткими критеріями, які не враховують реальні обставини та потреби клієнтів, особи можуть відчувати необхідність у викривленні інформації, щоб отримати допомогу, на яку вони мають право. Це створює «порочне коло», коли система соціального захисту стає настільки складною, що клієнти, навіть прагнучи чесно виконати усі вимоги, можуть бути вимушені спотворювати факти.

Як бачимо, дослідження проблеми соціальної брєхні у соціальній роботі є надзвичайно актуальним у контексті сучасних реалій соціальної політики, де поєднуються питання етики, довіри до системи та ефективності соціальних послуг. Вивчення соціальної брєхні як явища вимагає комплексного підходу, що охоплює аналіз соціальних, психологічних, економічних та етичних аспектів. Тільки шляхом глибокого розуміння причин і наслідків соціальної брєхні можна розробити ефективні стратегії для подолання цієї проблеми та поліпшення якості соціальних послуг, що надаються вразливим групам населення. Це дозволить не лише покращити взаємодію між соціальними

працівниками і клієнтами, але й сприятиме вдосконаленню соціальної політики в цілому.

Актуальність та недостатня опрацьованість вказаних питань й зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи – **«Соціальна брехня як психологічний і політичний феномен»**.

Об’єктом дослідження є соціальна брехня як науковий феномен.

Предметом дослідження є особливості використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи.

Мета дослідження – теоретичне експериментальне обґрунтування соціальної брехні у практиці соціальної роботи.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття «соціальна брехня» у науковій літературі.
2. Охарактеризувати основні чинники впливу соціальної брехні на комунікацію соціального працівника і клієнта.
3. Емпірично дослідити сучасний стан використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи.
4. Обґрунтувати й апробувати програму подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, а також розробити відповідні рекомендації.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, індукція, дедукція, систематизація, класифікація, узагальнення даних філософської, психологічної, політичної, соціальної літератури; *емпіричні* – анкетування соціальних працівників, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); *математико-статистичні* – методи кількісного і якісного аналізу здобутих експериментальних даних.

База дослідження – Комунальний заклад Тернопільської міської ради «Тернопільський міський центр соціальних служб».

Теоретичне значення дослідження полягає комплексному обґрунтуванні проблеми соціальної брехні як психологічного і політичного феномену. Зокрема, визначено сутність поняття «соціальна брехня» у науковій літературі, охарактеризовано основні чинники впливу соціальної брехні на комунікацію соціального працівника і клієнта, виявлено проблемні аспекти

використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, запропоновано дієві шляхи, форми і методи подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи.

Практичне значення дослідження. Основні теоретичні положення, рекомендації, розроблений діагностичний інструментарій, а також апробована програма подолання соціальної брехні можуть бути використані у процесі соціальної роботи з клієнтами, а також для удосконалення освітньо-професійної підготовки студентів спеціальностей «Соціальна політика і соціальна робота», «Соціальна робота», «Психологія».

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, а також списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 91 сторінку, обсяг основного тексту – 72 сторінки. Список використаної літератури налічує 77 найменувань. Кількість додатків – 2.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БРЕХНІ

1.1. Концептуалізація поняття «соціальна брехня» у науковій літературі

Соціальна брехня є складним соціальним явищем, яке відображає не тільки індивідуальні стратегії виживання, а й впливає на взаємодію між людьми та соціальними інститутами. Вона може бути використана як механізм захисту, способи маніпуляції або збереження соціального статусу в умовах стигматизації та соціальної нерівності. Соціальна брехня часто виникає в ситуаціях, коли правдива інформація може призвести до негативних наслідків для індивіда, таких як дискримінація, відмова в допомозі або навіть соціальна

ізоляція. Розуміння її природи та функцій є важливим для розвитку ефективних підходів у соціальній роботі та соціальній політиці.

Необхідність дослідження поняття «соціальна брехня» у науковій літературі зумовлена її важливістю для розуміння соціальних процесів, які відбуваються в межах взаємодії індивідів і соціальних інституцій. Як стверджують П. Каптер, Т. Джефера, «брехня є багатогранним явищем, яке не лише відображає індивідуальні стратегії виживання в умовах соціальної нерівності та дискримінації, а й стає важливим фактором, що впливає на ефективність соціальних служб, політик та надання соціальних послуг» [52, с. 39]. Оскільки брехня часто використовується як засіб маніпуляції або захисту в умовах системної недовіри до інститутів влади, її дослідження дозволяє глибше зрозуміти причини соціальних викривлень, вплив на соціальну справедливість та ефективність соціальної роботи, що робить це питання важливим.

Загалом брехня – це «свідоме спотворення або приховування правди з метою досягнення певних цілей» [13, с. 184]. У суспільстві вона є складним і суперечливим явищем, яке «водночас може виступати як деструктивною силою, що руйнує довіру, так і механізмом соціальної адаптації» [20, с. 93]. Брехня може використовуватись як форма захисту, маніпуляції, уникнення конфлікту або збереження репутації. У міжособистісних відносинах вона здатна серйозно вплинути на рівень довіри та глибину взаємодії між людьми, формуючи психологічну дистанцію або навіть викликаючи емоційні травми.

Висвітлюючи роль брехні, М. Бердяєв пише наступне: «Колосальна роль брехні в людському житті. Світ захлинається від неї. На проблему брехні надто мало уваги звертали філософи. Брешуть не тільки люди брехливі за природою, але і люди правдиві. Брешуть не лише свідомо, а й несвідомо. Люди живуть в обіймах страху, і брехня є знаряддя захисту. Структура свідомості деформується функцією брехні, породженою страхом» [5, с. 20].

У праці П. Екмана брехня розглядається як навмисне спотворення фактів. Зокрема, брехня визначається як «навмисне введення в оману, коли людина свідомо надає неправдиву інформацію з метою приховати істину або змінити

сприйняття подій іншими людьми. Вона може бути спрямована на створення вигідної ситуації для брехуна або на уникнення негативних наслідків» [17, с. 31]. Важливою ознакою брехні є свідоме знання особою, що надається неправдива інформація. Це визначення акцентує увагу на свідомому, цілеспрямованому характері брехні та її спрямованості на маніпуляцію сприйняттям реальності. Брехня є свідомим порушенням етичних норм чесності та правдивості.

На думку Т. Карась, брехня розглядається як соціальний механізм захисту. В цьому контексті брехня розглядається як «захисний механізм, за допомогою якого людина намагається уникнути негативних наслідків, зберегти свою репутацію або уникнути соціального осуду» [27, с. 41]. Наприклад, в ситуаціях, коли людина боїться соціальної стигматизації або кар'єрних втрат, вона може вдаватися до брехні, щоб зберегти позитивний імідж або приховати свою вразливість. Це може стосуватися як індивідуальних, так і колективних випадків, коли брехня стає інструментом захисту від реальних або уявних загроз. Таким чином, хоча брехня і порушує моральні норми, вона може бути сприйнята як необхідна для збереження особистісного або соціального благополуччя.

За словами К. Васюк, брехня розглядається як інструмент маніпуляції. Брехня в цьому випадку розглядається як свідоме використання неправдивої інформації для досягнення власних цілей або маніпулювання іншими людьми [12]. Це може бути використано в політичних, комерційних або особистих цілях, коли особа чи група осіб змінює реальність для того, щоб маніпулювати думкою чи поведінкою інших. Брехня є елементом маніпулятивної стратегії, що дозволяє отримати вигоду через обман. Часто така брехня застосовується для створення вигідних умов для певної групи, наприклад, для підвищення впливу чи отримання певних ресурсів. Тому маніпулятивна брехня не тільки порушує моральні норми, але й може суттєво впливати на соціальні структури і відносини.

На думку О. Бойко, брехня є формою самообману. У цьому контексті «брехня розглядається як внутрішній механізм захисту, коли особа перекручує

факти або приховує правду від себе, щоб уникнути неприємних або болючих реалій. Це може спостерігатися в різних психологічних ситуаціях, коли людина не готова або не хоче прийняти факт, що суперечить її переконанням або поглядам на світ» [7, с. 52]. Брехня стає способом збереження психологічного комфорту та запобігання внутрішньому конфлікту. У разі самообману людина може вірити в свою неправду настільки, що ця брехня стає частиною її реальності. Це особливо актуально у випадках, коли правдива інформація викликає сильний емоційний стрес або когнітивний дисонанс.

Ю. Александров пропонує розглядати брехню як соціальний конструкт. Вцьому підході брехня розглядається не тільки як поведінка індивідів, але і як частина соціальних норм та культурних практик. Брехня, з точки зору цього визначення, є соціальним феноменом, який залежить від культурних, історичних та соціальних умов. Те, що в одній культурі може вважатися нормальним і прийнятним, в іншій може бути категорично засуджене. Наприклад, деякі суспільства можуть схвалювати певні форми обману в ділових або політичних взаємодіях, тоді як в інших культурах чесність і відкритість є головними цінностями [1]. Це визначення підкреслює, що соціальна брехня має різні інтерпретації залежно від соціального контексту та культурних стандартів.

У різних галузях знання брехня вивчається з різних позицій. У психології її аналізують як прояв захисних механізмів або девіантної поведінки [14]. Соціологія вивчає брехню як елемент соціальної комунікації та взаємодії, що виконує функції регуляції стосунків у суспільстві [30]. У філософії – це об'єкт етичних роздумів і моральної оцінки [27]. У правознавстві – як порушення норми, що може тягнути за собою юридичну відповідальність [42]. В соціальній роботі брехня розглядається як бар'єр до ефективної взаємодії, що потребує виявлення, аналізу та подолання [63]. Тому брехня – це багатогранне явище, що відіграє важливу роль у функціонуванні як індивіда, так і суспільства загалом.

Соціальна брехня є багатогранним явищем, яке має різні трактування в різних галузях науки, оскільки кожна з них розглядає цей феномен через свою призму, враховуючи специфіку досліджуваного об'єкта. Одним із основних

підходів є філософський, який зосереджується на етичних аспектах брехні. У філософії соціальна брехня часто розглядається в контексті моралі та етики. Філософи, зокрема І. Кант, стверджували, що брехня є морально неприязною, незалежно від її контексту чи наслідків [46, с. 193].

У свою чергу, деякі інші філософи, такі як Дж. Ст. Мілль, вважали, що брехня може бути виправданою, якщо вона сприяє загальному благу або зберігає соціальну гармонію [65]. Вони відзначають, що соціальна брехня може мати як негативні, так і позитивні наслідки в залежності від того, як і чому вона застосовується в суспільстві. Це дозволяє філософам підходити до соціальної брехні як до морального феномена, який потребує контекстуального аналізу.

З іншого боку, психологічний підхід до соціальної брехні акцентує увагу на внутрішніх мотиваціях індивіда, що використовує брехню в соціальних взаємодіях. Так, психолог О. Філенко вивчає, чому люди спотворюють реальність, які емоційні, когнітивні або соціальні чинники спонукають до цього. Він стверджує, що «соціальна брехня є частиною захисного механізму, що допомагає людині уникати стресу, тривоги чи негативних наслідків від правди» [64, с. 216]. Дослідник розглядає брехню як стратегію збереження психічного комфорту або соціального статусу особистості.

М. Яковлєва вважає, що люди можуть брехати через низьку самооцінку або страх перед відмовою [71]. І. Топоркова також досліджує, як брехня може впливати на міжособистісні стосунки, створюючи бар'єри для довіри і знижуючи ефективність соціальної взаємодії [62]. Психологічний підхід дозволяє також зрозуміти, як люди адаптуються до соціальних умов, коли правдиві відповіді можуть призвести до соціального осуду або негативних наслідків.

Соціологічний підхід до соціальної брехні зосереджується на вивченні її ролі в соціальних структурах та інституціях. Соціологи досліджують, як і чому брехня стає частиною соціальних взаємодій на макрорівні, у великих соціальних системах, таких як уряд, економіка або соціальні служби. Зокрема, І. Суліцький вивчає, «як брехня використовується для досягнення соціальних цілей, маніпуляцій або збереження стабільності в суспільстві» [60, с. 164].

У рамках цього підходу соціальна брехня може розглядатися як інструмент підтримки соціальних норм і структур. Наприклад, «люди можуть брехати, щоб відповідати соціальним очікуванням або зберегти свою роль у суспільстві, коли правда може порушити ці норми або виявити соціальні конфлікти» [45, с. 81]. Соціологи також вивчають соціальну брехню в контексті соціальної нерівності, зокрема, як менш привілейовані групи можуть використовувати брехню, щоб уникнути дискримінації або забезпечити доступ до соціальних благ, до яких вони не мають формального доступу через соціальні бар'єри.

Юридичний підхід до соціальної брехні акцентує увагу на юридичних аспектах цього феномену. Юристи розглядають соціальну брехню в контексті кримінального і цивільного права, аналізуючи її вплив на правосуддя та законність. Соціальна брехня, особливо в контексті соціальних послуг або правосуддя, може мати серйозні правові наслідки. Наприклад, «маніпулювання фактами з метою отримання соціальних пільг, обман у судових справах або надання неправдивої інформації в адміністративних процесах можуть призвести до кримінальної відповідальності або юридичних санкцій» [71, с. 157].

Юридичний підхід вивчає, як суспільство встановлює межі для соціальної брехні через закони та правові норми, а також як визначити, коли брехня є правопорушенням і має бути покарана. Це дозволяє зрозуміти, яку роль соціальна брехня відіграє в юридичній сфері, особливо коли вона пов'язана з питаннями соціальної справедливості, доступу до прав і рівності перед законом.

Економічний підхід до соціальної брехні вивчає її вплив на економічні процеси та ринки. Економісти розглядають соціальну брехню як «фактор, що може спотворювати економічні рішення та результати, зокрема в галузях, таких як ринок праці, фінансові послуги та соціальні трансфери» [63, с. 54]. Брехня може використовуватися для отримання матеріальних вигод, наприклад, у разі обману щодо доходів для отримання державної допомоги або пільг, або з метою ухилення від податків. Така діяльність може створювати нерівні умови на ринку, підбиваючи принципи економічної справедливості і довіри.

Водночас, економісти досліджують, як організації та урядові інститути можуть використовувати брехню чи приховування правди для досягнення своїх стратегічних цілей або маніпулювання економічною ситуацією. Зокрема, це стосується прозорості фінансової інформації, корпоративних маніпуляцій та антиконкурентних практик, які можуть викликати соціально-економічні ризики.

Антропологічний підхід до соціальної брехні розглядає це явище через призму культурних норм і традицій. Антропологи вивчають, як різні культури визначають соціальну брехню, яким чином вона оцінюється в рамках певних суспільств і як її функціонування відрізняється в різних культурах. У багатьох культурах «соціальна брехня може бути соціально прийнятною або необхідною в деяких ситуаціях (дипломатія, збереження обличчя, забезпечення миру)» [39, с. 53]. Водночас антропологи досліджують, як культури та суспільства реагують на соціальну брехню, чи є у них особливі механізми для викриття брехні, і як брехня може відображати більш глибокі соціальні або політичні відносини.

Соціальна брехня як соціальне явище, пише П. Екман [17; 18], виконує кілька важливих функцій у соціальній взаємодії, що дозволяє їй бути не лише інструментом маніпуляції, але й реакцією на соціальні умови, де правда може бути небезпечною або недоцільною. Перша функція соціальної брехні полягає в захисній функції, що дозволяє індивіду уникати соціального осуду або покарання. Люди, які переживають важкі соціальні обставини, такі як безробіття, бідність, дискримінація або насильство, часто використовують брехню як захист від стигматизації або вигнання з соціальних груп. У таких ситуаціях неправда стає способом збереження соціального статусу, гідності та самоповаги, адже правда може призвести до відмови в допомозі, осуду чи ще більшої ізоляції.

Друга важлива функція – маніпулятивна. У цьому випадку соціальна брехня використовується для досягнення певних вигод або обхідних шляхів у соціальних або адміністративних системах. Це може стосуватися індивідуальних та групових інтересів. Людина може спотворювати інформацію

з метою отримання соціальних пільг, фінансової допомоги чи інших ресурсів, на які вона не має формального права, або ж для того, щоб приховати свої реальні потреби чи обставини. Соціальна брехня, доводить В. Суліцький, «може бути зумовлена тим, що соціальна система, зокрема система соціального забезпечення, не завжди враховує всі нюанси життя людей, тому деякі індивіди можуть обирати «неправду» як необхідний крок для виживання» [60, с. 164].

Третя функція соціальної брехні – соціальна адаптація. В умовах соціальних очікувань, культурних стереотипів і норм, індивіди можуть вдаватися до брехні для того, щоб відповідати вимогам суспільства, бути прийнятими або уникати критики. Наприклад, представники маргіналізованих груп можуть спотворювати реальність, щоб не викликати до себе додаткової уваги або осуду. Соціальна брехня може стати частиною стратегії адаптації, коли людині необхідно конформуватися з вимогами соціальних стандартів, навіть якщо ці вимоги є неприємними або нереалістичними [62].

Четверта функція – контролю. Соціальна брехня може бути використана як інструмент контролю за іншими людьми або соціальними групами. Це особливо стосується випадків, коли певні соціальні групи або інститути мають надмірну владу над іншими. Наприклад, у контексті соціальних служб або бюрократичних структур брехня може бути використана для маніпулювання системою, для того щоб досягти своїх цілей або уникнути виконання неприємних обов'язків. У таких ситуаціях соціальна брехня може також стати способом «обманути систему» або скористатися її слабкими місцями, якщо правила не є гнучкими або не враховують особливостей індивідуальних життєвих обставин [70].

П'ята функція соціальної брехні полягає в створенні уявної безпеки. Люди, які перебувають у складних ситуаціях, можуть використовувати брехню для створення враження стабільності та безпеки, яку вони, можливо, не відчують у реальному житті. Це може бути важливим психологічним захистом у моменти кризи або стресу. Наприклад, особа, що пережила травму, може намагатися переконати себе та оточуючих, що все в порядку, навіть якщо стан справ гірший [1]. Ця функція допомагає зберегти психологічну рівновагу

та дозволяє людям витримувати тяжкі обставини, хоча й на шкоду реальній обстановці.

Шоста функція – збереження соціального порядку. В деяких випадках соціальна брехня може виступати як невід’ємна частина соціальних норм і стереотипів, які дозволяють людям підтримувати певний рівень взаєморозуміння та співіснування в суспільстві. Іноді брехня стає способом уникнення конфліктів або збереження гармонії у стосунках між людьми, коли повна чесність може призвести до емоційного дискомфорту або порушення соціальних норм [15]. У таких випадках брехня може використовуватися для підтримання миру, наприклад, коли питання етики або моральних переконань є суперечливими.

Остання функція соціальної брехні – уникнення відповідальності. Люди можуть використовувати брехню для того, щоб уникнути наслідків своїх вчинків або відповідальності за порушення соціальних чи юридичних норм. У такому випадку брехня дозволяє уникнути покарання або контролю, зберігши при цьому відчуття свободи або незалежності [18]. Це особливо поширено в соціальних ситуаціях, де є страх перед каральними органами або перед втратою репутації.

Як бачимо, соціальна брехня виконує багато функцій, від маніпулятивних і захисних до соціальних і психологічних, що свідчить про її складну і багатогранну природу. У кожному конкретному випадку соціальна брехня може бути результатом певної соціальної ситуації, в якій індивід опиняється, або ж вибором стратегії, що дозволяє йому адаптуватися до труднощів, не порушуючи при цьому зовнішніх соціальних норм.

Що стосується основних чинників виникнення, то насамперед соціальна брехня виступає як стратегія виживання. Так, соціальна брехня може бути визначена як свідоме або несвідоме спотворення фактів, яке застосовується індивідом з метою уникнення соціальних, економічних або психологічних наслідків. У цьому контексті брехня стає не лише інструментом маніпуляції, а й засобом збереження гідності, уникнення стигматизації чи покарання за соціально неприємні обставини. Така поведінка часто зумовлена

невідповідністю між реальними життєвими обставинами особи та вимогами соціальних інститутів, таких як система соціального захисту, медицина чи правоохоронні органи. Індивіди можуть використовувати брехню для того, щоб отримати соціальні послуги або пільги, на які вони мають право, але не можуть отримати через складні бюрократичні вимоги чи дискримінаційні стереотипи [20]. Таким чином, бачимо, що соціальна брехня виявляється не лише як засіб маніпуляції, а й як реакція особи на соціальну несправедливість.

Соціальна брехня як наслідок недовіри до інституцій визначається як спосіб взаємодії індивідів з соціальними інститутами, який виникає в результаті недовіри до їх справедливості та ефективності [26]. Люди, які пережили досвід бюрократичних бар'єрів або соціальної стигматизації, часто відчують, що їхні реальні потреби і обставини не можуть бути належним чином враховані через системні недоліки або упереджене ставлення з боку органів влади та соціальних служб. Як результат, для отримання допомоги чи послуг, особи починають навмисно спотворювати інформацію, щоб відповідати формальним вимогам, або щоб уникнути дискримінації. Це веде до порушення довіри між соціальними інститутами і громадянами, а також знижує ефективність наданих послуг.

Соціальна брехня може виступати і як адаптаційна стратегія індивідів у суспільстві, де вони змушені відповідати жорстким соціальним стандартам, але не можуть виконати їх через матеріальні, культурні або психологічні обмеження [30]. У таких випадках брехня стає способом адаптуватися до вимог соціальних норм, зберігаючи свою соціальну роль чи статус. Це особливо виражено серед вразливих категорій населення, таких як безробітні, малозабезпечені, люди з інвалідністю чи представники маргіналізованих груп. Оскільки ці люди стикаються з труднощами в отриманні соціальних послуг чи підтримки, вони можуть використовувати брехню, щоб відповідати формальним вимогам і отримати доступ до ресурсів, які вони не можуть отримати іншим способом.

Соціальна брехня в практиці соціальної роботи часто стає етичним викликом для соціальних працівників, які повинні взаємодіяти з клієнтами, що

надають недостовірну інформацію [34]. Така брехня може мати різні форми: від приховування важливих аспектів життєвих обставин до явного перекручування фактів задля отримання вигоди чи уникнення відповідальності. Для соціальних працівників важливо не лише виявити і зреагувати на брехню, але й зрозуміти її причини. Чи є це спробою маніпулювати системою, чи захистом від соціальної несправедливості? Це питання ставить соціальних працівників перед складною етичною дилемою, адже надання допомоги повинно бути орієнтоване на підтримку клієнта, а не на контроль чи покарання за неправдиву інформацію.

Соціальна брехня може бути розглянута як складова частина соціальної взаємодії між індивідом і соціальними групами [59]. Вона виникає у тих випадках, коли індивіди почуваються вимушеними коригувати чи вигадувати інформацію для того, щоб вписатися у соціальні структури або відповідати очікуванням соціальних груп. Брехня може бути формою соціальної інтеграції, коли індивід намагається уникнути виключення з групи чи суспільства через свою неповноцінність або вразливість. З цієї перспективи соціальна брехня стає не просто етичним порушенням, а і результатом соціальної адаптації в умовах, де правда може бути надто небезпечною чи неприязною для індивіда.

Аналіз наукової літератури (О. Колісник [31], Н. Яворська [70] та ін.) показує, що соціальна брехня є складним і багатограним явищем, яке може мати як позитивні, так і негативні наслідки залежно від контексту, у якому вона використовується. З одного боку, соціальна брехня може виконувати важливі захисні функції для індивідів, які опиняються в складних життєвих ситуаціях, де правда може призвести до стигматизації чи покарання. Наприклад, люди, що пережили насильство, бідність або інші форми соціальної ізоляції, можуть приховувати деякі факти своєї реальності, щоб зберегти гідність і не бути засудженими або вигнаними з соціальних груп. У таких випадках брехня стає інструментом соціальної адаптації, що дозволяє людині отримати необхідну допомогу або підтримку без ризику бути осудженою.

Більш того, соціальна брехня може бути важливим захистом від соціальної несправедливості або бюрократичних бар'єрів. У випадках, коли система соціального забезпечення або правосуддя не враховує всі нюанси

життєвих обставин осіб, брехня може стати єдиним способом для них отримати необхідні ресурси або послуги [52]. Люди, які перебувають у вразливих соціальних групах, таких як безробітні чи малозабезпечені, можуть використовувати брехню для того, щоб відповідати вимогам соціальних інститутів і отримати доступ до пільг або соціальної допомоги. Таким чином, соціальна брехня може мати етичне виправдання, коли вона використовується як спосіб досягти справедливості в умовах соціальної нерівності.

З іншого боку, соціальна брехня має і серйозні негативні наслідки, як для індивіда, так і для суспільства в цілому. По-перше, вона може порушувати основи довіри у соціальних відносинах. У випадку, коли брехня стає звичною практикою, вона підриває взаємодію між людьми та інститутами, що в кінцевому підсумку призводить до зниження ефективності соціальних послуг і підтримки. Соціальні працівники, які стикаються з клієнтами, що надають неправдиву інформацію, часто не можуть правильно оцінити їхні реальні потреби, що ускладнює надання належної допомоги [59].

Як стверджує Н. Чехун, брехня також може бути шкідливою для психологічного здоров'я особистості, оскільки вона створює ілюзію безпеки чи стабільності, яка в кінцевому підсумку може обернутися ще більшими труднощами. Люди, які постійно приховують правду, можуть переживати відчуття тривоги або внутрішнього конфлікту, що сприяє розвитку психологічних проблем, таких як депресія, тривожність чи відчуження. Крім того, збереження брехні протягом тривалого часу може призвести до ще більшого ізолювання особи від суспільства або навіть до серйозних юридичних проблем у випадках, коли неправда виявляється на публіці [67].

Не менш важливим є те, що соціальна брехня може підживлювати системні проблеми в суспільстві, такі як корупція або зловживання. Якщо соціальні інститути не реагують на неправдиву інформацію, це може створювати порочне коло, в якому люди продовжують брехати, а система стає менш прозорою і менш ефективною. Брехня, спрямована на маніпуляцію системою або її обхід, підриває основи справедливості та рівності в суспільстві, а також створює атмосферу недовіри до влади та соціальних інститутів [77].

Загалом соціальна брехня має як позитивні, так і негативні наслідки, і її значення в соціальних процесах значною мірою залежить від того, у яких умовах вона застосовується. З одного боку, вона може стати інструментом виживання і соціальної адаптації для людей, що опинилися в складних обставинах, з іншого – може призвести до серйозних проблем, таких як порушення довіри, зниження ефективності соціальних послуг і посилення соціальної нерівності. Важливо не лише розуміти причини соціальної брехні, але й розробляти стратегії, які дозволяють зменшити її негативні наслідки, одночасно сприяючи створенню більш справедливого і підтримуючого суспільства.

Отже, поняття «соціальна брехня» в науковій літературі є багатограним, що відображає її складність та різноманітність функцій у соціальних відносинах. Соціальна брехня розглядається як етичний феномен, психологічна стратегія, соціальний механізм адаптації або як інструмент маніпуляції та контролю. Філософія зосереджується на етиці і моральних аспектах, психологія – на внутрішніх мотиваціях, соціологія – на функціях в суспільстві, юриспруденція – на правових наслідках, економіка – на впливі на ринки, а антропологія – на культурних аспектах. Її аналіз дозволяє краще зрозуміти, як індивіди та соціальні групи реагують на соціальні, економічні та культурні виклики, які можуть призвести до приховування істини або її спотворення. Вивчення соціальної брехні відкриває важливі питання про межі чесності, справедливості та довіри в суспільстві, а також про те, як соціальні норми та інститути можуть впливати на індивідуальну поведінку та взаємодію між людьми.

1.2. Основні чинники впливу соціальної брехні на комунікацію соціального працівника і клієнта

Дослідження основних чинників впливу соціальної брехні на комунікацію між соціальним працівником і клієнтом є надзвичайно важливим для розуміння динаміки взаємодії в соціальній сфері. Соціальна брехня, яка може бути

викликана як індивідуальними, так і соціальними чинниками, суттєво впливає на ефективність комунікації, створюючи бар'єри для довіри, відкритості та співпраці. В умовах соціальної роботи, де правильне сприйняття потреб клієнта є критичним для надання допомоги, брехня може спотворювати інформацію, ускладнювати діагностику ситуації та призводити до неправильних рішень. Оскільки соціальні працівники часто стикаються з людьми, які переживають стресові ситуації, відчувають сором чи стигматизацію, необхідно вивчати, як різні форми брехні – захисні чи маніпулятивні – впливають на процес допомоги та які стратегії можуть бути застосовані для подолання цих перешкод.

Зазначимо, що відкритість та чесність є основою ефективної соціальної допомоги, однак соціальна брехня може виникати через різні причини та мати суттєвий вплив на процес соціальної роботи [73]. Однією з основних особливостей соціальної брехні є її функція захисту. Клієнти, які стикаються з труднощами в особистому житті, можуть використовувати брехню як спосіб уникнення стигматизації або осуду. Це може бути особливо характерно для людей, які переживають соціальні, економічні або психічні труднощі, оскільки вони можуть боятися, що їхня реальна ситуація стане причиною дискримінації чи втрачених можливостей. В таких випадках соціальна брехня стає своєрідним механізмом психологічного захисту, який дозволяє клієнту залишатися в межах соціальних норм та уникати травматичних наслідків відкриття правди.

Іншою особливістю соціальної брехні є те, що вона може виникати через потребу в маніпуляції соціальними ресурсами. Клієнти можуть свідомо брехати соціальним працівникам, щоб отримати доступ до певних благ або послуг, наприклад, соціальних допомог чи медичних пільг [58]. В таких випадках брехня носить маніпулятивний характер і часто є результатом того, що клієнт відчуває потребу отримати допомогу, але не хоче або не може чесно розповісти про свою ситуацію. Цей тип брехні може стати серйозною проблемою для соціальних працівників, оскільки вони змушені працювати з неповною або неправдивою інформацією, що ускладнює процес надання допомоги.

Важливою особливістю соціальної брехні є те, що вона може бути використана як інструмент для збереження соціальних відносин. В умовах

соціальної роботи, де клієнти можуть переживати стрес або безпорадність, вони можуть брехати для того, щоб уникнути конфліктів чи непорозумінь з соціальними працівниками [52]. Це може бути так звана «білою брехнею», коли неправда використовується з благородною метою – захистити інтереси інших людей або зберегти позитивний імідж в очах соціального працівника. Така брехня є особливо поширеною в ситуаціях, коли клієнт відчуває потребу зберегти свою гідність або не хоче бути осудженим за свої вчинки чи обставини. Однак навіть така брехня може створювати перешкоди для ефективної допомоги, оскільки соціальний працівник не отримує повної картини ситуації.

Соціальна брехня може також бути результатом соціальних і культурних факторів. В деяких культурах або соціальних групах брехня може вважатися нормою або навіть необхідністю в певних ситуаціях [21]. Наприклад, у деяких країнах або серед певних соціальних груп існує тенденція брехати для того, щоб зберегти обличчя в очах інших людей або для того, щоб уникнути соціальної ізоляції. У таких випадках соціальні працівники повинні враховувати культурні особливості клієнтів і бути готовими до того, що вони можуть зіткнутися з певними формами соціальної брехні. Це також вимагає від соціальних працівників вміння адаптувати свої стратегії роботи та взаємодії з клієнтами, щоб не створювати ще більше соціального напруження.

Крім того, соціальна брехня у соціальній роботі може виникати через нерозуміння або невміння правильно комунікувати між соціальним працівником і клієнтом [52]. Іноді клієнт може не розуміти важливості надання повної та правдивої інформації, або ж соціальний працівник може не вміти створити атмосферу, в якій клієнт почувається достатньо безпечно для того, щоб розповісти правду. Це може бути особливо актуальним у випадках, коли клієнт стикається з проблемами залежності, насильства або психологічного здоров'я, де людина може відчувати страх перед відвертим обговоренням своїх проблем.

Не менш важливим є те, що соціальна брехня може мати як позитивні, так і негативні наслідки для процесу допомоги [4]. З одного боку, деякі форми

брехні можуть сприяти збереженню стабільності в житті клієнта, захищаючи його від соціального осуду або емоційного болю. З іншого боку, брехня може призвести до неправильних рішень з боку соціального працівника, який, не маючи повної та достовірної інформації, може ухвалити рішення, що не відповідають реальним потребам клієнта. Це, в свою чергу, може погіршити ситуацію, оскільки клієнт не отримає потрібної допомоги або підтримки.

Важливим чинником виникнення соціальної брехні є недовіра між сторонами [11]. Довіра є основою будь-якої комунікації в соціальній роботі, оскільки вона формує сприятливу атмосферу для відкритого діалогу і взаєморозуміння між соціальним працівником і клієнтом. Коли соціальний працівник виявляє, що клієнт чи інші учасники комунікації використовують брехню, це може стати серйозним ударом по довірі, а її втрата може мати значні наслідки для взаємодії. Брехня, навіть мотивована прагненням уникнути наслідків, створює бар'єри для встановлення справжніх зв'язків між сторонами.

У соціальній роботі, де ефективна допомога залежить від точної і правдивої інформації, брехня стає перешкодою для якісного оцінювання ситуації клієнта [15]. Клієнт, знаючи, що обман чи брехню було розкрито, може відчувати розчарування в соціальному працівнику і навіть усуватися від подальшої співпраці, що значно ускладнює процес надання допомоги. Втрата довіри може призвести до того, що клієнт перестане бути відкритим і відмовиться від подальших розмов, адже йому буде складно вірити, що соціальний працівник налаштований на допомогу.

Клієнти, які стикаються з соціальними чи психологічними труднощами, часто використовують брехню як спосіб захисту від внутрішніх або зовнішніх загроз. Страх бути осудженим може змусити людину приховувати частину своєї реальної ситуації або вигадувати неправдиві факти, щоб уникнути негативних наслідків. Таке приховування правди значно ускладнює роботу соціального працівника, оскільки він не отримує повної картини того, що відбувається в житті клієнта. Це може призвести до ситуацій, коли соціальний працівник намагається вирішити проблему, маючи спотворену інформацію. Наприклад, клієнт може брехати про свою фінансову ситуацію, здоров'я або

житлові умови, оскільки боїться бути визнаним «нечистим» або «недостойним» допомоги.

У випадках, коли соціальний працівник не здогадується про наявність брехні, він може запропонувати неефективні або навіть шкідливі рішення. Більш того, навіть після виявлення брехні, для соціального працівника стає складніше продовжити роботу з клієнтом, оскільки відновлення емоційної та психологічної безпеки після втрати довіри може бути довгим і складним процесом. Брехня, в цьому випадку, може стати лише тимчасовим рішенням для клієнта, який намагається зберегти свою гідність або уникнути додаткового стресу, але в довгостроковій перспективі це тільки погіршує ситуацію, замикаючи клієнта в колі самообману і соціальної ізоляції [20].

Іноді клієнти можуть свідомо маніпулювати інформацією або брехати для того, щоб отримати певні матеріальні або соціальні переваги, наприклад, соціальні допомоги або пільги. Така маніпуляція зазвичай пов'язана з бажанням отримати вигоду від системи соціальної підтримки, обманюючи соціальних працівників щодо своїх реальних потреб або ситуації [37]. Клієнт може свідомо приховувати деякі аспекти свого життя або перебільшувати інші для того, щоб здобути більше фінансових або соціальних благ, наприклад, виплати допомоги або доступ до медичних послуг.

Такі форми маніпуляції можуть значно ускладнити оцінку реальних потреб клієнта та розробку індивідуального плану допомоги. Соціальний працівник може на основі неправдивої інформації прийняти рішення, яке не відповідає реальним умовам клієнта, що може привести до неправильної допомоги або навіть погіршення ситуації [38]. Крім того, коли маніпуляція виявляється, це може стати джерелом конфлікту та зниження довіри між соціальним працівником і клієнтом. Клієнт може відчувати себе ображеним, а соціальний працівник – розчарованим, що погіршує комунікацію та співпрацю.

Соціальна робота є професією, що вимагає від працівників високого рівня етичних стандартів [20]. Взаємодія між соціальним працівником і клієнтом ґрунтується на принципах довіри, чесності, поваги та співчуття. Брехня, зокрема соціальна, може порушувати ці етичні норми, що спричиняє серйозні

наслідки для професійних взаємин. Коли соціальний працівник стикається з брехнею з боку клієнта, він може відчувати внутрішній конфлікт між бажанням допомогти і необхідністю зберігати моральну цілісність. Це особливо виявляється в ситуаціях, коли обман клієнта ставить соціального працівника в умови, де його професійна етика вступає в протиріччя з наданими запитами або діями клієнта.

З одного боку, соціальний працівник має прагнути до того, щоб допомогти клієнту покращити його ситуацію, однак, коли це допомога надається на основі неправдивої інформації, стає складно досягти ефективного результату. Наприклад, у ситуаціях, коли клієнт бреше про своє фінансове становище або психологічний стан, соціальний працівник не може правильно оцінити реальні потреби і пропонувати необхідну допомогу. Крім того, брехня може порушувати довіру між сторонами, що є ключовим елементом у соціальній роботі [52]. Якщо соціальний працівник виявляє, що клієнт маніпулює інформацією, це може спричинити відчуття зради або морального конфлікту, адже соціальний працівник часто виявляється перед вибором між дотриманням етичних стандартів і виконанням своєї професійної ролі.

Існують також ситуації, коли соціальний працівник сам може бути змушений до брехні або ненавмисного обману, якщо він вважає, що це дозволить досягти кращих результатів для клієнта. Однак, це порушує принципи етичної взаємодії і ставить під загрозу довіру. Наприклад, у ситуаціях, коли соціальний працівник приховує певні факти чи надає неповну інформацію для того, щоб уникнути травмування клієнта, це може створити моральну дилему, адже це суперечить професіоналізму і чесності в роботі. В такому випадку навіть намагання допомогти через маніпуляції чи брехню не є етичним і може призвести до серйозних наслідків для довіри і взаєморозуміння.

Наслідки порушення етичних принципів у соціальній роботі можуть бути дуже серйозними – від зниження ефективності допомоги до повного руйнування взаєморозуміння і відносин між соціальним працівником і клієнтом. Важливо, щоб соціальний працівник був свідомий етичних обмежень, не порушував принципів чесності та відкритості у своїй діяльності [59].

Соціальна брехня в контексті соціальної роботи може мати різні форми, залежно від культурних та соціальних факторів, які впливають на поведінку клієнта. У різних культурах існують різні уявлення про те, що є прийнятною формою брехні. Наприклад, в деяких культурах або соціальних групах обман може вважатися допустимим, якщо це допомагає уникнути соціальних або економічних наслідків, чи є частиною традиційних норм поведінки. Клієнти можуть вдаватися до соціальної брехні з метою уникнення осуду чи викриття, яке може бути дуже травматичним для них у контексті певних соціальних умов. Наприклад, в деяких країнах чи культурах важко публічно визнати певні проблеми, такі як психічне здоров'я, домашнє насильство чи проблеми з наркотиками, тому клієнти можуть приховувати реальний стан справ або маніпулювати інформацією [64]. Ці культурні особливості можуть створювати бар'єри у спілкуванні та ускладнювати процес допомоги. Соціальні працівники повинні бути чутливими до культурних аспектів і не поспішати засуджувати чи робити припущення про поведінку клієнта.

Інформаційна асиметрія між соціальним працівником і клієнтом також впливає на комунікацію в соціальній роботі, особливо у випадках соціальної брехні [70]. Часто клієнти можуть свідомо або несвідомо приховувати інформацію, що є критично важливою для оцінки їхніх потреб та стану. Це може стосуватися різних аспектів їхнього життя – від фінансового становища до психологічного стану або сімейних обставин. Боячись осуду, непорозумінь або втрати можливості отримати допомогу, клієнти можуть вдаватися до маніпуляцій або навіть прямої брехні, щоб створити вигідний образ для соціального працівника.

Така інформаційна асиметрія серйозно ускладнює роботу соціального працівника, оскільки на основі неточної або неповної інформації він може прийняти рішення, які не відповідають реальним потребам клієнта. Наприклад, якщо клієнт приховує проблеми з алкоголем чи наркозалежністю, соціальний працівник може не передбачити необхідну допомогу чи втручання вчасно, що призведе до погіршення ситуації. Інша ситуація – коли клієнт не повідомляє про тяжку фінансову скруту, і працівник не може надати відповідну

матеріальну чи соціальну підтримку. В таких випадках неправильні рішення можуть погіршити становище клієнта і призвести до втрати довіри до соціального працівника [75].

Невпевненість соціального працівника є важливим чинником, що впливає на здатність правильно розпізнати і реагувати на соціальну брехню у процесі комунікації з клієнтом. Коли соціальний працівник має недостатній досвід або відчуває сумніви у своїх професійних навичках, він може не здогадуватися про маніпуляції або обман з боку клієнта. Це невпевненість може бути результатом недостатнього професійного розвитку, відсутності певних технік для виявлення брехні або недостатньої практики у складних ситуаціях, де брехня може мати місце. Такі недоліки можуть значно знизити ефективність соціальної роботи, оскільки соціальний працівник не буде мати змоги адекватно реагувати на спроби маніпуляції або отримувати від клієнта правдиву і повну інформацію.

Соціальний працівник, який не може відразу виявити соціальну брехню, ризикує прийняти неправильні рішення, що впливає на його здатність допомогти клієнту. Наприклад, якщо клієнт приховує важливу інформацію через страх або прагнення зберегти власну репутацію, соціальний працівник, не здогадуючись про це, може призначити невірний курс допомоги або не врахувати певні аспекти, які потребують корекції. Такі помилки можуть стати перешкодою на шляху до позитивного результату, і навіть посилити проблеми клієнта. Це може бути особливо актуально в нових ситуаціях для соціальних працівників, коли їм доводиться працювати з новими категоріями клієнтів або в нових соціальних контекстах, що містять складні соціальні та емоційні фактори [71].

Крім того, соціальний працівник, який не здатен правильно оцінити ситуацію, може відчувати емоційну напругу через невизначеність, що також може впливати на його здатність до об'єктивного сприйняття ситуації [57]. Цей стан невпевненості може вплинути на якість комунікації, оскільки соціальний працівник буде менш готовий до викриття або прийняття альтернативних рішень, що можуть бути необхідні для забезпечення підтримки клієнта. Потрібно зазначити, що рівень професійної підготовки соціальних

працівників, їхній досвід, а також навчання у виявленні маніпуляцій і брехні можуть суттєво вплинути на їхню здатність ефективно взаємодіяти з клієнтами.

Емоційний стан клієнта є ще одним важливим чинником, який може суттєво впливати на комунікацію і на ймовірність виникнення соціальної брехні [47]. Клієнти, які переживають сильні емоційні труднощі, такі як страх, тривога, депресія або гнів, можуть використовувати брехню як механізм захисту або способом уникнути болючих ситуацій. Наприклад, якщо клієнт переживає кризу у відносинах або має проблеми з психічним здоров'ям, він може приховувати реальну ситуацію, аби уникнути емоційного болю або стигматизації. У таких випадках, навіть якщо клієнт хоче отримати допомогу, він може не бути готовим відкрито розповісти про свої проблеми або ситуацію.

Для соціального працівника це створює певні бар'єри, оскільки отримати правдиву та повну інформацію є критично важливим для визначення правильної стратегії допомоги [42]. Якщо клієнт не готовий або не здатен повідомити всю правду через емоційну напругу, соціальний працівник може не зрозуміти справжніх причин проблеми, і тому його допомога може бути неефективною або навіть шкідливою. Наприклад, клієнт, який перебуває в стані глибокої депресії, може навмисно спрощувати або викривляти інформацію про своє самопочуття, не бажаючи ділитися своїми найгіршими переживаннями. Внаслідок цього, соціальний працівник не матиме чіткої картини проблеми і може не надати належну психологічну чи іншу допомогу. Крім того, коли емоційний стан клієнта є дуже нестабільним, він може сприймати за ворожість чи непорозуміння навіть найнезначніші запитання, що додатково ускладнює взаємодію.

Страх стигматизації або осуду також може бути важливою причиною для приховування правди клієнтами. Якщо людина боїться, що її проблеми будуть неправильно зрозумілі або висміяні, вона може свідомо або підсвідомо брехати, щоб уникнути негативної оцінки з боку соціального працівника чи інших осіб. Це особливо стосується клієнтів, які стикаються з соціальними проблемами,

такими як безробіття, наркозалежність, домашнє насильство чи інші проблеми, які в суспільстві часто супроводжуються негативною оцінкою [59].

Психологічний захист є важливим чинником, що може впливати на комунікацію соціального працівника і клієнта через використання брехні [29]. Як клієнт, так і соціальний працівник можуть застосовувати брехню як механізм психологічного захисту, щоб уникнути емоційного болю або складних ситуацій. Для клієнта брехня може бути способом зберегти емоційне благополуччя, особливо коли йому складно відкрито говорити про свої проблеми через страх осуду, стигматизацію або біль, пов'язаний із розкриттям інтимних аспектів життя. Наприклад, клієнт може приховувати свою залежність від наркотиків або алкоголю, оскільки визнавати це може бути надто важким психологічно. У таких випадках брехня стає інструментом захисту, який дозволяє клієнту зберігати уявлення про себе як про людину, яка контролює своє життя, навіть якщо насправді це не відповідає дійсності. Клієнт може також брехати, щоб уникнути емоційної болі, яка виникає при обговоренні складних тем, таких як насильство в родині, психологічне чи фізичне насильство, бідність або безробіття. Це стає бар'єром для соціального працівника, оскільки він не отримує повної картини проблеми клієнта, що ускладнює планування ефективної допомоги.

З іншого боку, соціальний працівник також може використовувати брехню як механізм психологічного захисту, хоча це частіше трапляється підсвідомо [33]. Якщо соціальний працівник стикається з емоційним вигоранням, професійними труднощами або високим рівнем стресу, він може намагатися приховати власні емоційні реакції від клієнта або прикрашати ситуацію, аби зберегти об'єктивність і професіоналізм. Така брехня може проявлятися в тому, що соціальний працівник намагається зберегти позитивний образ своєї роботи, навіть якщо у нього виникають труднощі у вирішенні проблем клієнта.

Психологічний захист через брехню може мати серйозні наслідки для комунікації, оскільки це призводить до спотворення реального стану справ і перешкоджає виникненню справжньої взаємодії, заснованої на довірі. У той час

як соціальний працівник може залишатися непомітним для клієнта, що приховує свої справжні емоції або проблеми, він втрачає можливість бути ефективним у допомозі, оскільки не має точного розуміння потреб клієнта.

Перехідні соціальні норми є ще одним чинником впливу на соціальну брехню у взаємодії соціального працівника і клієнта. Зміни в соціальних і правових нормах, які стосуються допомоги в соціальній сфері, можуть значно змінити мотивацію до брехні серед клієнтів. Наприклад, зміни в політиці соціальної підтримки або нові процедури надання допомоги можуть створити ситуації, коли клієнти шукають способи обманути систему для отримання додаткових переваг або доступу до ресурсів. Наприклад, зміни у соціальних програмах можуть призвести до того, що клієнти будуть відчувати потребу брехати для того, щоб отримати більше матеріальної підтримки або послуг. Це може включати надання неправдивої інформації про доходи, сімейний стан або здоров'я з метою отримання пільг або інших соціальних виплат. Такі практики можуть виникнути через відчуття, що соціальна підтримка обмежена або недостатня, і клієнти шукають можливості скористатися ситуацією на свою користь. У таких випадках соціальний працівник може стикатися з брехнею, яка виникає в результаті прагнення клієнта досягти своїх цілей, навіть якщо це суперечить етичним або правовим нормам [38].

Зміни в законодавстві або політиці можуть також призвести до того, що клієнти адаптуються до нових соціальних умов і починають маніпулювати інформацією, намагаючись відповідати вимогам для отримання соціальної підтримки. Наприклад, нові правила щодо визначення права на соціальну допомогу можуть спричинити непорозуміння, в результаті чого клієнти намагаються адаптувати свої дані, щоб відповідати цим вимогам, навіть якщо це потребує брехні або приховування важливої інформації [49]. Така брехня може ускладнити роботу соціальних працівників, оскільки вони можуть мати труднощі в оцінці реальної ситуації і потреб клієнта, особливо коли інформація, надана клієнтом, є неповною або викривленою. Вказане може призвести до неправильної оцінки потреб, а отже, до неефективного надання допомоги.

Отже, вивчення чинників, які впливають на соціальну брехню в комунікації між соціальним працівником і клієнтом, є важливим для розуміння складних механізмів взаємодії та ефективності соціальної роботи. Довіра між сторонами є ключовим аспектом, адже будь-яка брехня може призвести до її втрати, що ускладнює подальшу співпрацю. Страх або сором клієнта часто спонукають його до приховування реальних проблем, що заважає соціальному працівнику надавати адекватну допомогу. Маніпуляція інформацією з метою отримання соціальних переваг або пільг може спотворити процес оцінки потреб клієнта, що знижує ефективність роботи. Моральні та етичні обмеження, а також культурні та соціальні фактори, також впливають на сприйняття брехні, оскільки різні соціальні групи можуть мати різні уявлення про те, що є допустимим. Інформаційна асиметрія, невпевненість соціального працівника та емоційний стан клієнта лише посилюють складність взаємодії, оскільки кожна зі сторін може мати спотворене уявлення про реальність. Крім того, психологічний захист і перехідні соціальні норми можуть додатково стимулювати брехню, змінюючи мотивацію поведінки клієнта або соціального працівника.

Висновок до розділу 1

1. Соціальна брехня розглядається як етичний феномен, психологічна стратегія, соціальний механізм адаптації або як інструмент маніпуляції та контролю. Філософія зосереджується на етиці і моральних аспектах, психологія – на внутрішніх мотиваціях особистості, соціологія – на функціях в суспільстві, юриспруденція – на правових наслідках, економіка – на впливі на ринки, а антропологія – на культурних аспектах. Її аналіз дозволяє краще зрозуміти, як індивіди та соціальні групи реагують на соціальні, економічні та культурні виклики, які можуть призвести до приховування істини або її спотворення. Вивчення соціальної брехні відкриває важливі питання про межі чесності, справедливості та довіри в суспільстві.

2. Дослідження чинників соціальної брехні у взаємодії між соціальним працівником і клієнтом є важливим для підвищення ефективності соціальної

роботи. Довіра є ключовою в соціальній роботі, а брехня здатна її зруйнувати, ускладнюючи подальшу співпрацю. Клієнти часто приховують правду через страх або сором, що заважає наданню реальної допомоги. Маніпуляції з метою отримання пільг спотворюють оцінку потреб. Додатковими факторами є культурні відмінності, інформаційна асиметрія, емоційний стан і психологічний захист. Усі ці аспекти формують складний контекст, у якому чесність стає важливою умовою ефективної комунікації у соціальній роботі.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БРЕХНІ У ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Аналіз сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи

Дослідження сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи є надзвичайно важливим, оскільки цей феномен суттєво впливає на ефективність взаємодії між соціальними працівниками та клієнтами. Брехня, як механізм психологічного захисту або соціальної маніпуляції, може спотворювати реальну картину потреб клієнтів, ускладнюючи процес надання допомоги та посилюючи емоційну відчуженість між сторонами. Вивчення цього явища дозволяє розуміти його причини та наслідки, а також розробляти ефективні стратегії для подолання брехні в практиці соціальної роботи, що, у свою чергу, сприятиме покращенню якості соціальних послуг та підтримки.

Необхідність розробки діагностичного інструментарію для дослідження сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи зумовлена тим, що виявлення і аналіз цього явища потребує системного підходу та чітких методичних засобів. Вважаємо, що розробка таких інструментів дозволить не лише більш ефективно діагностувати цей феномен, але й створить можливості для оптимізації соціальних практик та вдосконалення процесу надання підтримки в різних соціальних контекстах.

З метою дослідження сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, зокрема під час взаємодії соціальних працівників з клієнтами, нами розроблено діагностичний інструментарій – анкету (Додаток А). Ця анкета складається з 20 питань, що охоплюють різноманітні аспекти соціальної брехні, включаючи частоту її прояву, причини, форми, наслідки, а також методи виявлення і боротьби з нею. Її мета – зібрати інформацію про те, як соціальні працівники стикаються з цією проблемою у своїй щоденній роботі та які стратегії вони використовують для зменшення негативного впливу брехні на ефективність надання соціальної допомоги. Анкета є анонімною, що дозволяє бути більш відкритими у відповідях і дає можливість отримати достовірні дані.

З метою вивчення сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, нами було опитано 20 соціальних працівників. Результати опитування їх щодо сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, зокрема під час взаємодії з клієнтами, продемонстрували цікаву картину щодо частоти виникнення цього явища, його форм, причин та наслідків для професійної діяльності.

Так, відповіді соціальних працівників на питання «Як часто в вашій практиці ви стикаєтеся з випадками соціальної брехні з боку клієнтів?» показали, що соціальна брехня є частим явищем у їх роботі. 40% респондентів зазначили, що стикаються з брехнею щодня, що свідчить про високу поширеність цього явища. 35% вказали, що збрехати клієнти можуть декілька разів на тиждень, що також підтверджує, що брехня є регулярним елементом у соціальній роботі. Лише 15% респондентів вказали, що рідко стикаються з

брехнею, 5% – дуже рідко, а ще 5% – взагалі не зустрічалися з цим у своїй роботі. Це свідчить про те, що соціальна брехня є значущим фактором у взаємодії між соціальними працівниками та клієнтами, і її складно уникнути.

Відповіді соціальних працівників на питання «В якій формі найчастіше проявляється соціальна брехня з боку клієнтів?» показали, що найбільш поширеною формою соціальної брехні є приховування фактів (60%), що є ознакою того, що клієнти намагаються уникнути розкриття важливої інформації. 50% респондентів вказали, що клієнти часто надають неправдиву інформацію щодо доходів, що може бути пов'язано з бажанням приховати реальний фінансовий стан для отримання додаткової допомоги чи пільг. 40% зазначили, що клієнти часто приховують сімейне або особисте становище, що також є важливим фактором у соціальній роботі, оскільки ці дані можуть бути необхідні для ефективного надання допомоги. 30% респондентів зазначили використання вигаданих історій або ситуацій, що вказує на те, що деякі клієнти намагаються маніпулювати ситуацією для досягнення своїх цілей.

Відповіді соціальних працівників на питання «Які основні причини, на вашу думку, призводять до соціальної брехні серед клієнтів?» показали, що найбільш поширеною причиною соціальної брехні є страх осуду, стигматизації (55%), що вказує на сильну соціальну ізоляцію та психологічний тиск, з яким стикаються клієнти. Бажання отримати соціальні пільги або допомогу стало причиною брехні для 50% респондентів, що підтверджує прагнення клієнтів отримати фінансову підтримку або пільги, навіть за рахунок недостовірної інформації. 40% соціальних працівників вважають, що психологічний захист є ще однією причиною брехні. Це може бути способом клієнтів захиститися від емоційного болю чи переживань, що виникають під час консультацій. 30% респондентів зазначили маніпуляцію з метою досягнення певних переваг, що також вказує на прагнення змінити умови взаємодії на свою користь.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як часто ви помічаєте, що клієнти використовують брехню для того, щоб уникнути допомоги або змінити її умови?» показали, що у 45% випадків клієнти використовують брехню час від часу для того, щоб змінити умови надання допомоги або уникнути її. Це вказує

на певний рівень маніпуляцій з боку клієнтів, що може бути пов'язано із страхом перед змінами або небажанням отримувати допомогу. 30% респондентів зазначили, що такі випадки трапляються рідко, що свідчить про те, що більшість клієнтів не вдаються до цього способу часто. 15% вказали, що такі випадки трапляються дуже часто, що може вказувати на певні проблеми у взаємодії з клієнтами. 10% соціальних працівників зазначили, що не зустрічалися з таким явищем, що може свідчити про високу довіру клієнтів у їхній практиці.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як ви вважаєте, чи може соціальна брехня бути способом психологічного захисту клієнта?» показали, що 55% соціальних працівників вважають, що соціальна брехня може бути способом психологічного захисту клієнта. Це свідчить про розуміння соціальними працівниками того, що клієнти можуть використовувати брехню як механізм захисту від емоційного болю або стресу. 30% респондентів не згодні з цією думкою, що може свідчити про їхній більш прагматичний підхід до ситуації. 15% соціальних працівників не змогли визначити свою позицію, що вказує на недостатнє усвідомлення цього аспекту соціальної роботи.

Відповіді соціальних працівників на питання «Чи вважаєте ви, що соціальна брехня може негативно впливати на процес надання допомоги клієнту?» показали впевненість 70% респондентів, що соціальна брехня безумовно негативно впливає на процес надання допомоги. Це свідчить про те, що соціальні працівники розуміють важливість достовірної інформації для ефективного надання допомоги. 20% відзначили, що брехня може впливати іноді, що вказує на їхню більш гнучку позицію щодо можливих варіантів роботи з клієнтами. Лише 5% вважають, що це не має суттєвого впливу, а ще 5% вказали, що не помічають негативного впливу.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як ви реагуєте, коли виявляєте брехню з боку клієнта?» показали, що 45% соціальних працівників намагаються з'ясувати правду під час консультації. Це свідчить про активну позицію соціальних працівників у виявленні та корекції брехні. 30% вказали, що роблять брехню частиною своєї роботи з клієнтом, що дозволяє вирішити

проблему в контексті професійної взаємодії. 20% залишають це без уваги, якщо брехня не є суттєвою, що свідчить про практичний підхід до незначних випадків брехні. 5% зазначили, що намагаються зберегти конфіденційність і не надавати оцінки, що вказує на обережність у розкритті деталей.

Відповіді соціальних працівників на питання «Чи використовуєте ви спеціальні методи чи техніки для виявлення соціальної брехні у ваших клієнтів?» показали, що 35% їх використовують спеціальні методи для виявлення соціальної брехні, що свідчить про розвинену практику та готовність соціальних працівників застосовувати інструменти для точнішої оцінки ситуацій. 40% соціальних працівників не використовують таких методів, що може вказувати на відсутність спеціалізованої підготовки або технік у роботі. 25% використовують такі методи час від часу, що говорить про періодичну необхідність таких інструментів залежно від ситуації.

Відповіді 60% соціальних працівників на питання «Як ви вважаєте, чи важливо для соціальних працівників мати спеціальну підготовку для розпізнавання соціальної брехні?» показали, що спеціальна підготовка є дуже важливою. Це підкреслює потребу в тренінгах, спрямованих на підвищення кваліфікації соціальних працівників у цьому питанні. 25% респондентів вказали, що це не є надто важливим, що свідчить про відсутність у них потреби в спеціалізованій підготовці. Решта 15% відповіли, що це не є необхідним, що може вказувати на менший рівень обізнаності або впевненості в здатності розпізнавати брехню без спеціальних технік чи методів.

Відповіді соціальних працівників на питання «Яким чином брехня клієнта може вплинути на довіру між вами та ним?» показали, що для 50% брехня суттєво знижує довіру між ними та клієнтами. Це підтверджує важливість чесності та відкритості у взаємодії між соціальними працівниками та клієнтами. 30% респондентів вважають, що брехня може знизити довіру, але її можна виправити. Це свідчить про більш гнучкий підхід до подібних ситуацій і готовність до відновлення довіри. 15% зазначили, що брехня не має впливу на довіру, що може бути результатом роботи з клієнтами, які використовують

брехню з конкретних причин. Лише 5% соціальних працівників не змогли визначити вплив брехні на довіру.

Відповіді соціальних працівників на питання «Чи помічали ви, що деякі клієнти брехатимуть через страх перед осудом або стигматизацією?» показали, що 70% помічали, що клієнти брехатимуть через страх осуду або стигматизації. Це вказує на високу соціальну тривогу серед клієнтів і їхнє прагнення уникнути негативних наслідків для своєї репутації або статусу. 20% респондентів зазначили, що такого не спостерігали, що може свідчити про відсутність цього явища в їх практиці або недостатню відкритість клієнтів у конкретних випадках. 10% зазначили, що це трапляється іноді, що вказує на часткову присутність цього фактору в їхній роботі.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як часто клієнти приховують від вас важливу інформацію, яка необхідна для надання допомоги?» вказують, що 45% стикаються з випадками, коли клієнти приховують важливу інформацію дуже часто. Це свідчить про те, що приховування інформації є значним бар'єром для ефективної допомоги. 30% респондентів відзначили, що таке трапляється час від часу, що свідчить про певну регулярність цього явища. 20% зазначили, що клієнти рідко приховують важливу інформацію, і лише 5% вказали, що цього не відбувається в їхній практиці.

Відповіді 60% соціальних працівників на питання «Як часто ви відчуваєте, що клієнти маніпулюють інформацією для досягнення певних переваг (наприклад, соціальних пільг)?» показали, що часто стикаються з маніпуляцією з боку клієнтів для досягнення певних переваг. Це підтверджує, що маніпуляції є частим інструментом у практиці соціальної роботи, особливо в контексті отримання пільг або соціальних допомог. 25% респондентів вказали, що таке трапляється рідко, що може свідчити про більш прозору взаємодію з клієнтами в їхній практиці. 10% соціальних працівників вказали, що маніпуляції бувають іноді, а лише 5% зазначили, що цього не спостерігають у своїй роботі.

Відповіді 50% соціальних працівників на питання «Ваша думка: чи можна впоратися з соціальною брехнею в рамках професійної етики?» показали, що з соціальною брехнею можна впоратися в рамках професійної етики. Це свідчить про готовність соціальних працівників вирішувати ситуації з брехнею в рамках професійних стандартів і без порушення етичних норм. 35% респондентів вважають, що це не завжди можливо, що вказує на складність ситуацій, у яких етичні норми можуть суперечити потребам клієнтів. 15% вважають, що з соціальною брехнею неможливо впоратися в рамках професійної етики, що може свідчити про їхній песимістичний погляд на цей аспект соціальної роботи.

Відповіді соціальних працівників на питання «Які методи, на вашу думку, найбільш ефективні для боротьби з соціальною брехнею в процесі соціальної роботи?» показали, що найбільш ефективними методами для боротьби з соціальною брехнею є проведення тренінгів (65%) та створення умов для більш відкритої комунікації з клієнтами (60%). Це свідчить про важливість підвищення кваліфікації працівників і забезпечення більш прозорих та чесних умов для взаємодії з клієнтами. 50% фахівців вказали на використання спеціалізованих діагностичних інструментів, що підтверджує необхідність практичних методів для виявлення брехні. 45% відзначили, що психологічна підтримка для клієнтів також є важливим методом, який може сприяти зменшенню соціальної брехні.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як ви оцінюєте вплив соціальної брехні на вашу професійну діяльність?» показали, що більшість оцінюють вплив соціальної брехні як важливий (58%) або помітний (30%). Це свідчить про те, що соціальна брехня є значним викликом у професійній діяльності, оскільки вона впливає на процес прийняття рішень, формування довіри та ефективність наданої допомоги. Лише 12% респондентів вказали, що соціальна брехня не має суттєвого впливу на їхню роботу. Це може вказувати на те, що соціальні працівники, навіть якщо й зустрічаються з брехнею рідше, все одно визнають її вплив на якість взаємодії з клієнтами і потребу в пошуку

шляхів її подолання. Оцінка цього питання свідчить про важливість професійної підготовки та розвитку навичок для роботи з такими ситуаціями.

Відповіді соціальних працівників на питання «Чи використовуєте ви спеціальні стратегії для створення умов, в яких клієнт відчуває себе комфортно для надання правдивої інформації?» питання показали, що більшість активно використовують стратегії для створення безпечного середовища для клієнтів. 50% респондентів відповіли, що вони застосовують такі стратегії на постійній основі, щоб забезпечити комфорт клієнта і спонукати його до чесного спілкування. 35% соціальних працівників зазначили, що вони використовують ці стратегії іноді, залежно від конкретної ситуації та контексту. Лише 15% респондентів не використовують подібних методів, що може свідчити про необхідність подальшого навчання та удосконалення підходів у соціальній роботі. Респонденти вказали, що ключовими методами є активне слухання, співчуття та формування довірчих відносин.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як ви вважаєте, чи повинні бути введені специфічні норми або протоколи для роботи з клієнтами, які часто використовують соціальну брехню?» показали, що більшість з них підтримують введення специфічних норм або протоколів для роботи з клієнтами, які часто використовують соціальну брехню. 70% респондентів зазначили, що вони вважають за необхідне створення таких протоколів. Вони аргументують свою відповідь необхідністю систематичного підходу до роботи з брехнею в професії, що дозволить оптимізувати взаємодію з клієнтами та уникнути маніпуляцій. Водночас 20% респондентів вказали, що вважають це питання не так важливим і що на практиці можна обмежитися етичними нормами. Лише 10% зазначили, що не мають чіткої думки, що вказує на неоднозначність у сприйнятті необхідності таких протоколів серед деяких соціальних працівників.

Відповіді соціальних працівників на питання «Чи відчуваєте ви, що соціальна брехня ускладнює роботу з певними категоріями клієнтів (наприклад, з бідними, залежними, соціально маргіналізованими)?» показали, що соціальна брехня дійсно ускладнює роботу з певними категоріями клієнтів. 60% соціальних працівників відповіли, що вони відчують ускладнення в роботі з

клієнтами, які належать до соціально маргіналізованих категорій або мають специфічні соціальні труднощі. Це може бути пов'язано з підвищеним рівнем стигматизації, відсутністю довіри до соціальних служб або із специфічними маніпуляціями, спричиненими бажанням отримати соціальну допомогу. 30% відповіли, що ускладнення мають місце іноді, а лише 10% вважають, що соціальна брехня не ускладнює роботу з певними категоріями клієнтів. Це свідчить про те, що соціальні працівники усвідомлюють складність роботи з такими категоріями і потребу в адаптації своїх методів до кожної конкретної ситуації.

Відповіді соціальних працівників на питання «Як, на вашу думку, можна покращити взаємодію між соціальним працівником і клієнтом для запобігання соціальній брехні?» вказали на декілька ключових способів покращення взаємодії, спрямованих на запобігання соціальній брехні. 50% респондентів вказали, що важливо підвищити професійну підготовку соціальних працівників, зокрема в частині етики, психології і технік комунікації, щоб допомогти створити атмосферу довіри та взаєморозуміння. 30% респондентів відзначили важливість залучення психологів до роботи з клієнтами, що дозволить знизити рівень стресу та тривоги у клієнтів, тим самим зменшуючи ймовірність брехні. 20% соціальних працівників наголосили на важливості створення більш сприятливих умов для відкритого спілкування, таких як налаштування довірчих відносин, активне слухання та більш персоналізовані підходи.

На основі результатів опитування соціальних працівників щодо використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи можна виділити три рівні впливу соціальної брехні під час взаємодії з клієнтами (рис. 2.1).

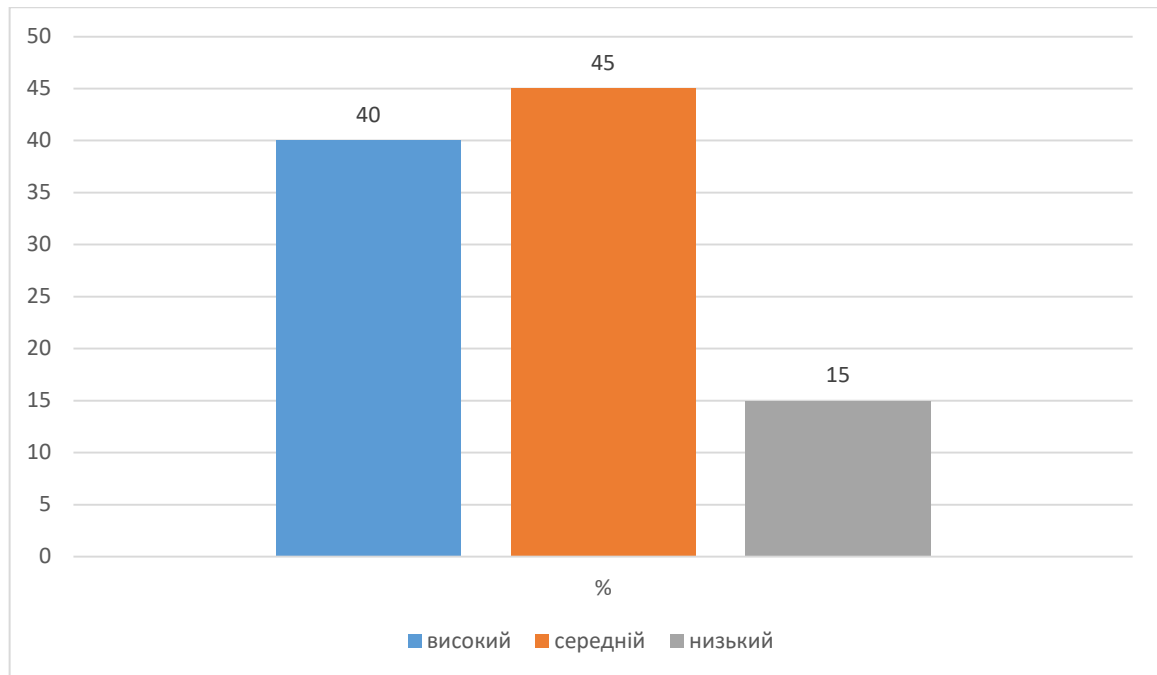

Рис. 2.1. Рівні впливу соціальної брехні під час взаємодії соціальних працівників з клієнтами (%)

Як бачимо, високий рівень соціальної брехні, який характеризується високою частотою випадків брехні з боку клієнтів, виявлено у 40% респондентів. Вони зазначили, що стикаються з соціальною брехнею практично щодня або декілька разів на тиждень. Соціальна брехня на цьому рівні зазвичай має чітко виражену мотивацію, часто пов'язану з прагненням отримати соціальні пільги або допомогу. Клієнти можуть брехати щодо фінансових доходів, приховувати важливу інформацію про своє сімейне становище або використовувати вигадані історії, щоб змінити умови надання допомоги. Така поведінка зумовлена страхом осуду або стигматизації, а також прагненням отримати більше переваг від соціальних служб. На цьому рівні соціальні працівники часто стикаються з необхідністю виявляти брехню та адаптувати свої методи роботи, що потребує високої кваліфікації та спеціальних підходів.

Середній рівень соціальної брехні, який характеризується середньою частотою випадків брехні з боку клієнтів, виявлено у 45% респондентів. У таких випадках брехня може бути результатом психологічного захисту клієнта, спробою уникнути емоційних травм або приховати неприємну правду. Це може бути свідченням того, що клієнти намагаються захистити свою психіку,

зокрема, коли вони не готові до обговорення складних чи болючих тем, таких як стосунки в родині чи фінансові труднощі. Виявлення такої брехні є важливою частиною роботи соціального працівника, але не завжди потребує спеціалізованих технік або методик. У цьому випадку фахівці частіше використовують загальні стратегії, такі як налагодження довіри або створення безпечного простору для відкритого спілкування. Водночас респонденти відзначають, що брехня може бути частиною психологічного захисту, але її вплив на допомогу клієнту може бути мінімальним, якщо використовувати ефективні методи комунікації.

Низький рівень соціальної брехні, при якому соціальні працівники стикаються з брехнею дуже рідко або взагалі не стикаються з нею, виявлено лише у 15% респондентів. У таких випадках соціальна брехня може бути не такою поширеною і не мати значного впливу на процес надання допомоги. Це може свідчити про те, що клієнти цих соціальних працівників не відчують необхідності маніпулювати чи прикрашати факти через відсутність великих матеріальних труднощів чи страху осуду. Тому соціальні працівники можуть не використовувати спеціалізовані методи для виявлення брехні, а їхня робота з клієнтами здебільшого базується на високому рівні довіри та відкритості. Проте навіть на цьому рівні соціальні працівники визнають важливість психологічної підтримки для клієнтів, оскільки іноді брехня може бути проявом глибших емоційних чи психологічних проблем.

Отже, середній і високий рівень соціальної брехні, який характеризується частими випадками брехні з боку клієнтів, виявлено у багатьох респондентів опитування. Це свідчить про серйозну проблему, яка може негативно вплинути на ефективність соціальної роботи. Така ситуація потребує розробки спеціальної тренінгової програми для соціальних працівників, щоб підвищити їхні навички виявлення та ефективного реагування на соціальну брехню, що сприятиме поліпшенню взаємодії з клієнтами та покращенню результатів роботи.

2.2. Проблемні аспекти використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи

Проведене дослідження аспектів використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи виявилось надзвичайно важливим. Соціальна брехня, як часте явище, може мати різні мотивації, від бажання уникнути осуду чи стигматизації до маніпуляцій з метою отримання соціальних пільг чи переваг. Враховуючи, що соціальна робота спрямована на надання допомоги в складних життєвих ситуаціях, важливо зрозуміти, як брехня впливає на процеси допомоги та відносини між соціальним працівником і клієнтом. Наявність соціальної брехні може ускладнювати встановлення довіри, коректне оцінювання потреб клієнта та розробку стратегій допомоги, що робить це питання актуальним.

Одним із основних проблемних аспектів використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи є недостатнє виявлення соціальної брехні з боку клієнтів. Багато соціальних працівників визнають, що вони не завжди можуть вчасно розпізнати брехню, що значно ускладнює ефективну допомогу клієнтам. Причини такого явища різноманітні, однак основною є відсутність необхідних навичок і технік для виявлення маніпуляцій або неправди. Часом навіть досвідчені соціальні працівники можуть не помічати нюансів, які свідчать про брехню, оскільки це часто відбувається на підсвідомому рівні або виглядає досить переконливо на перший погляд. Крім того, соціальні працівники часто мають обмежену кількість часу на консультації з клієнтами, що ще більше знижує можливість для уважного аналізу інформації, яку надає клієнт.

Необхідно зазначити, що багато клієнтів свідомо приховують правду, щоб уникнути осуду, уникнути негативних наслідків або отримати матеріальні чи соціальні переваги. Це ставить соціальних працівників в ситуацію, коли вони повинні не тільки з'ясувати реальні потреби клієнта, а й водночас мати можливість виявити, коли інформація спотворена або не відповідає дійсності. Однак для багатьох працівників соціальної сфери такі ситуації стають серйозним викликом, адже у більшості випадків вони не володіють

спеціалізованими методами або техніками для оцінки правдивості повідомлень клієнта.

Існує також проблема того, що багато соціальних працівників не завжди свідомо звертають увагу на потенційну брехню через занедбаність цього аспекту роботи, нехай навіть це і є важливим елементом ефективної професійної діяльності. За відсутності чітких протоколів чи рекомендацій з боку керівників, соціальні працівники часто орієнтуються на власні інтуїтивні відчуття, що також не завжди забезпечує достатній рівень точності в оцінці ситуації. Деякі працівники навіть можуть оминати питання брехні, щоб не загострювати ситуацію з клієнтом, що не завжди сприяє розв'язанню проблеми.

Крім того, виявлення соціальної брехні вимагає від соціальних працівників глибокого розуміння психології клієнтів та специфіки соціальних ситуацій, у яких вони перебувають. Це особливо важливо при роботі з уразливими групами населення, які можуть вдаватися до маніпуляцій через страх осуду чи через психологічні травми. Однак без належної підготовки та підтримки таке виявлення стає складним завданням, яке вимагає великих зусиль і часу. Відсутність чітких і конкретних інструментів для виявлення соціальної брехні також призводить до того, що працівники не мають достатньо інформації для ухвалення виважених рішень щодо допомоги клієнту. У багатьох випадках це позначається на якості наданих послуг, оскільки неправильне розуміння потреб клієнта може призвести до надання неадекватної допомоги.

Брехня з боку клієнтів може мати різні форми і мотиви. Наприклад, клієнти можуть приховувати важливі деталі свого становища, побоюючись осуду або негативних наслідків. Вони можуть вдаватися до маніпуляцій, щоб отримати певні переваги, як-от соціальні пільги чи допомогу, яку вони насправді не потребують. Це може призвести до того, що соціальний працівник не отримує достовірної інформації, що є необхідною для ефективної допомоги. Такі ситуації, коли клієнт намагається маніпулювати соціальним працівником, призводять до серйозного розчарування з обох сторін, адже і соціальний

працівник, і клієнт можуть почати сумніватися у добросовісності та ефективності взаємодії.

Втрата довіри також може вплинути на моральний стан соціального працівника. Якщо він не може отримати достовірну інформацію, це може призвести до відчуття безсилля або розчарування. Підвищений рівень стресу через невизначеність або підозри щодо правдивості інформації може знизити ефективність роботи соціального працівника, а також зменшити його здатність до професійного зростання та розвитку. Крім того, порушення довіри може мати довгострокові наслідки для клієнта. Якщо з першого етапу співпраці він відчує, що його слова не сприймаються серйозно, він може почати обирати стратегію ухиляння від відкритої комунікації. Може статися, що проблема клієнта залишиться непоміченою, а потреба в допомозі – не задоволена. Тому довіра необхідна для досягнення позитивних результатів у соціальній роботі.

Існує також проблема етичного характеру, коли соціальні працівники, дізнаючись про брехню, можуть почати оцінювати клієнта, що порушує принципи нейтральності та підтримки. Такі оцінки можуть додатково погіршити взаємодію, посилити стигматизацію клієнта і ускладнити процес реабілітації. Тому, враховуючи всі ці фактори, проблема довіри є невід’ємною частиною практики соціальної роботи, і вкрай важливо розуміти, як соціальна брехня може вплинути на цей аспект взаємодії.

Одним із суттєвих проблемних аспектів використання соціальної брехні в практиці соціальної роботи є використання брехні як механізму психологічного захисту клієнтів. В багатьох випадках клієнти вдаються до брехні для того, щоб зберегти своє емоційне благополуччя, уникнути стресу або переживань. Ця форма брехні може бути результатом тривалого переживання травматичних ситуацій або психоемоційних труднощів, що призводить до того, що клієнт створює вигадану реальність або ховає правду, щоб зменшити внутрішнє напруження чи уникнути осуду з боку соціального працівника чи суспільства.

Для соціального працівника цей аспект є складним, оскільки через застосування психологічного захисту клієнт може приховувати важливі факти або спотворювати реальність. Це, у свою чергу, ускладнює процес оцінки

реального становища клієнта, а отже, ефективність надання допомоги може бути значно знижена. Коли соціальний працівник не має доступу до достовірної інформації, йому важко розробити адекватний план допомоги чи втручання, що може затягнути процес вирішення проблеми клієнта і призвести до неефективних або навіть непродуктивних дій. Такий захисний механізм часто має негативний вплив не тільки на роботу соціального працівника, але й на самого клієнта. Брехня, хоча й служить способом уникнення емоційного болю чи страху, може створювати ще більше внутрішнього конфлікту. Клієнт може відчувати себе в пастці своїх власних вигаданих історій, що з часом може призвести до ще більшого відчуття ізоляції, незадоволення та фрустрації.

Соціальний працівник, з одного боку, поважає право клієнта на можливість вибору того, яку інформацію він хоче розкрити, з іншого – повинен забезпечити максимально чесну та відверту взаємодію для ефективного надання допомоги. Тому проблема соціальної брехні як психологічного захисту вимагає від соціального працівника гнучкості та високого рівня професіоналізму. Соціальний працівник має бути здатний виявити ті моменти, коли клієнт може вдаватися до приховування правди, але водночас зберегти атмосферу довіри, яка дозволить клієнту відкрито поділитися реальними труднощами. З цієї точки зору особливо важливим є розуміння причин, чому клієнти використовують брехню. Якщо соціальний працівник розуміє, що брехня є не інструментом маніпуляції, а механізмом захисту, він може краще адаптувати свої методи роботи та підтримки, щоб допомогти клієнту долати його страхи.

Також важливо зазначити, що використання брехні не завжди пов'язане з бажанням завдати шкоди соціальному працівнику чи маніпулювати ним. Клієнт може, наприклад, боятися розкрити всю правду через те, що переживає соціальну стигматизацію, осуд або навіть страх бути відкинутим. Багато соціальних працівників можуть стикатися з ситуаціями, коли клієнт намагається приховати свою справжню ситуацію, особливо якщо вона пов'язана з важкими соціальними чи психологічними проблемами, такими як насильство в родині, алкоголізм чи інші стресові фактори. У зв'язку з цим

соціальний працівник повинен виявляти високу чутливість та емоційну підтримку, щоб допомогти клієнту відкрито висловити свої переживання. Для цього важливо створювати атмосферу, в якій клієнт відчуває безпеку та прийняття, а не страх перед осудом.

Соціальна брехня, яка є наслідком стигматизації або страху осуду, є важливим і серйозним проблемним аспектом у практиці соціальної роботи. Враховуючи складність соціальних проблем, з якими стикаються клієнти, багато з них можуть відчувати страх перед осудом або стигматизацією з боку суспільства. Це особливо актуально для осіб, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, таких як бездомні, люди, що постраждали від насильства, або ті, хто має психічні розлади. Вони можуть вважати, що їхнє становище може бути негативно оцінено або неправильно зрозуміло соціальним працівником чи іншими людьми. Як результат, клієнти можуть свідомо приховувати частину правди або надавати спотворену інформацію про свою ситуацію.

Стигматизація часто виступає як один з основних мотивів соціальної брехні, оскільки клієнти бояться бути осудженими за поведінку, фінансовий стан або особисте життя. Наприклад, особи, що перебувають у складних фінансових умовах, можуть побоюватися розголошення своїх проблем з грошима, оскільки це може призвести до того, що вони будуть вважатися неповноцінними або зневаженими. Інші можуть не бажати говорити про особисті проблеми, такі як насильство в родині або психологічні труднощі, оскільки ці теми можуть бути пов'язані з негативними стереотипами та дискримінацією. Як наслідок, ці клієнти можуть обирати стратегічно приховувати важливі аспекти своєї ситуації, надаючи соціальному працівникові неповну чи спотворену картину.

Така ситуація створює серйозні труднощі для соціальних працівників, оскільки вони часто не можуть точно оцінити ситуацію клієнта і таким чином не можуть запропонувати найбільш ефективні методи допомоги. В результаті неповного розуміння потреб клієнта, соціальний працівник може не надати підтримку, яку той насправді потребує. Крім того, страх перед осудом може

бути причиною того, що клієнт не відкривається перед працівником, навіть якщо той готовий надавати допомогу. Таким чином, соціальна брехня, яка виникає через стигматизацію, значно обмежує можливості соціального працівника.

Також важливо зазначити, що приховування або спотворення інформації може бути не лише відповіддю на страх осуду, але й певним способом самозахисту клієнта від соціальних упереджень. Для клієнта, який переживає важкі життєві обставини, це може бути єдиним способом зберегти свою гідність і уникнути відчуження. В таких ситуаціях, коли особи не можуть відкрито обговорювати проблеми, вони часто відчують себе ізольованими та втрачають віру в можливість отримати підтримку. Це лише їхні труднощі, адже втрачається можливість для того, щоб соціальний працівник дійсно зміг допомогти їм, якщо вони не готові поділитися важливими аспектами свого життя.

Одним з основних проблемних аспектів, який виявило опитування серед соціальних працівників, є відсутність спеціальної підготовки для розпізнавання соціальної брехні. Деякі респонденти не вважають, що така підготовка є важливою для їх професійної діяльності. Це створює суттєву проблему в роботі соціальних працівників, адже відсутність навичок або спеціальних технік для виявлення брехні призводить до того, що маніпуляції клієнтів можуть залишитися непоміченими. Тому соціальний працівник не зможе правильно реагувати на ситуації, коли клієнт свідомо або несвідомо надає неправдиву інформацію, що безпосередньо впливає на ефективність наданої допомоги.

Необхідність такої підготовки для соціальних працівників є надзвичайно важливою, адже виявлення соціальної брехні є важливим аспектом їхньої роботи. Якщо соціальний працівник не здатний розпізнати, коли клієнт маніпулює або надає неправдиві дані, це може привести до неправильних рішень в оцінці потреб клієнта. Наприклад, якщо клієнт навмисно занижує або перебільшує свої проблеми, соціальний працівник може не бути в змозі надати адекватну підтримку або допомогу. Крім того, маніпуляції, пов'язані з

наданням неправдивої інформації, можуть призвести до неефективного використання ресурсів і часу, а також до надання невірної соціальної допомоги.

Особливо важливим є той факт, що деякі соціальні працівники можуть не бачити необхідності в спеціальній підготовці з цієї теми, що свідчить про недостатнє розуміння важливості цього питання в їхній практиці. Можливо, це пов'язано з тим, що соціальні працівники не завжди стикаються з явними випадками соціальної брехні і вважають це питання не настільки значущим для своєї роботи. Проте ускладнення ситуацій, пов'язаних із маніпуляціями клієнтів, можуть виникати в будь-який момент, і відсутність спеціальних навичок може призвести до серйозних проблем у взаємодії з клієнтами.

Одним з найбільш актуальних проблемних аспектів у практиці соціальної роботи є невизначеність щодо професійної етики у випадках брехні. Соціальні працівники часто стикаються з дилемою: як реагувати на брехню клієнтів у межах професійної етики? Відповіді на це питання можуть варіюватися в залежності від досвіду, особистих переконань і підходів до роботи кожного працівника. Для деяких соціальних працівників соціальна брехня є невід'ємною частиною взаємодії з клієнтами, яку можна і потрібно враховувати в рамках етичних норм. Вони вважають, що в таких випадках важливо зберігати емпатію, поважати право клієнта на конфіденційність та намагатися допомогти, не ставлячи під сумнів кожну правду. У цьому контексті брехня може сприйматися як механізм захисту клієнта або засіб, що допомагає йому справлятися зі складними життєвими ситуаціями.

Натомість інші соціальні працівники вважають, що робота з брехнею є прямим порушенням етичних стандартів, оскільки вона може призвести до маніпулювання ситуацією і вплинути на ефективність надання допомоги. Вони вбачають у брехні негативний аспект, який порушує принципи відкритості та чесності у взаємодії з клієнтами. В такому випадку брехня розглядається як перешкода для побудови довірчих відносин між соціальним працівником та клієнтом, що є важливим аспектом ефективної роботи в соціальній сфері. Ці різні підходи до роботи з брехнею відображають відсутність єдиного розуміння того, як повинна бути побудована професійна етика соціальної роботи у таких

ситуаціях. На практиці це може призводити до розбіжностей у підходах між колегами, що, в свою чергу, ускладнює виконання завдань соціальної роботи.

Ще однією проблемою є те, що відсутність чітких інструкцій або протоколів для соціальних працівників у питаннях виявлення та реагування на брехню може призвести до різних результатів у роботі з клієнтами. Наприклад, в одному випадку соціальний працівник може обрати стратегію уважного слухання та намагатися зберегти довіру, навіть якщо підозрює брехню, а в іншому випадку – беззастережно викривати неправду, що може призвести до конфліктів. Таким чином, відсутність чітких етичних норм у роботі з брехнею може значно вплинути на результативність соціальної роботи.

Одним із проблемних аспектів у практиці соціальної роботи є використання соціальної брехні клієнтами для уникнення допомоги або зміни її умов. Клієнти можуть свідомо або підсвідомо подавати неправдиву інформацію з метою уникнути певних зобов'язань або змінити умови надання допомоги. Це може бути пов'язано з різними причинами, такими як страх перед змінами, небажання брати на себе відповідальність або просто маніпуляція системою для досягнення своїх особистих цілей. В результаті соціальний працівник може виявитися перед складним вибором: чи підтримувати клієнта в його бажанні уникнути допомоги, чи спробувати переконати його в необхідності змін.

Зазначимо, що такий тип брехні створює серйозні труднощі в роботі соціального працівника, оскільки він повинен правильно оцінити ситуацію та знайти баланс між допомогою клієнту та необхідністю збереження ефективності соціальної роботи. Іноді клієнти можуть спочатку звертатися за допомогою, однак згодом, під впливом своїх страхів чи сумнівів, починають ухилятися від виконання вимог або навіть брехати, аби уникнути подальших кроків або послуг. Це ускладнює визначення реальних потреб клієнта і, як наслідок, може призвести до неефективного використання ресурсів і навіть до ситуацій, коли клієнт не отримує необхідну допомогу.

З іншого боку, така ситуація часто викликає у соціальних працівників відчуття безсилля або непорозуміння, оскільки навіть з найкращими намірами вони не завжди можуть забезпечити необхідну допомогу через обмежену

взаємодію з клієнтом, який відмовляється від цієї допомоги або маніпулює фактами. Відсутність ефективного виявлення та вчасного реагування на соціальну брехню призводить до того, що соціальний працівник не може оцінити реальний стан справ, що важливо для надання адекватної допомоги. Крім того, маніпуляції клієнтів для зміни умов надання допомоги можуть призвести до збільшення складності процесу оцінки потреб і ресурсів, необхідних для ефективної підтримки. Якщо соціальний працівник не здатний виявити, що клієнт намагається уникнути певних умов чи обов'язків, то це може призвести до неправильно організованої допомоги. Наприклад, зміна умов надання допомоги може відбуватися без врахування реальних потреб клієнта або навіть без коректної оцінки того, чи підходить дана допомога конкретній людині.

Отже, аналіз проблем соціальної брехні у практиці соціальної роботи показав її багатогранність і необхідність комплексного підходу до вирішення. Однією з головних проблем є недостатнє виявлення брехні, що ускладнює надання ефективної допомоги. Відсутність спеціалізованих інструментів для діагностики брехні не дає соціальним працівникам вчасно виявити маніпуляції, що знижує ефективність роботи. Іншою проблемою є порушення довіри між клієнтом і працівником через брехню, що ускладнює комунікацію та знижує якість допомоги. Брехня також може бути механізмом психологічного захисту клієнтів, що перешкоджає відкритій комунікації. Крім того, відсутність чітких етичних норм у роботі з брехнею створює непорозуміння серед соціальних працівників. Це ускладнює роботу з клієнтами, які маніпулюють інформацією. Для ефективної роботи необхідні навички виявлення маніпуляцій та відповідні техніки для виявлення брехні. Тому важливо розробити інструменти для діагностики брехні та підвищити підготовку соціальних працівників. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, включаючи удосконалення навчальних програм та створення довірчої атмосфери для відкритої комунікації.

Висновок до розділу 2

1. З метою дослідження сучасного стану використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи розроблено спеціальну анкету, а результати опитування соціальних працівників продемонстрували цікаву картину щодо частоти виникнення, форм, причин та наслідків її для професійної діяльності. Низький рівень соціальної брехні виявлено лише у 15% респондентів. Це може свідчити про те, що клієнти цих соціальних працівників не відчують необхідності прикрашати факти через відсутність великих матеріальних труднощів чи страху осуду. Середній рівень соціальної брехні виявлено у 45% респондентів. У таких випадках брехня може бути результатом психологічного захисту клієнта, спробою уникнути емоційних травм або приховати неприємну правду. Високий рівень соціальної брехні, який характеризується високою частотою випадків брехні з боку клієнтів, виявлено у 40% респондентів. Соціальна брехня зазвичай має чітко виражену мотивацію, часто пов'язану з прагненням отримати соціальні пільги або допомогу. Це свідчить про серйозну проблему, яка може негативно вплинути на ефективність соціальної роботи.

2. Аналіз проблемних аспектів соціальної брехні у практиці соціальної роботи показав, що однією з головних проблем є недостатнє виявлення брехні, що ускладнює надання ефективної допомоги. Відсутність спеціалізованих інструментів для діагностики брехні не дає соціальним працівникам вчасно виявити маніпуляції, що знижує ефективність роботи. Іншою проблемою є порушення довіри між клієнтом і працівником через брехню, що ускладнює комунікацію та знижує якість допомоги. Брехня також може бути механізмом психологічного захисту клієнтів, що перешкоджає відкритій комунікації. Крім того, відсутність чітких етичних норм у роботі з брехнею створює непорозуміння серед соціальних працівників. Для ефективної роботи необхідні навички виявлення маніпуляцій та відповідні техніки для виявлення брехні. Тому важливо розробити інструменти для діагностики брехні та підвищити підготовку соціальних працівників. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, включаючи удосконалення навчальних програм та створення довірчої атмосфери для відкритої комунікації.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БРЕХНІ У ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

3.1. Програма подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи та її експериментальне апробування

Необхідність розробки програми подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи обумовлена актуальністю цієї проблеми для ефективності взаємодії між соціальними працівниками та клієнтами. Соціальна брехня, яку часто використовують клієнти для маніпулювання інформацією або уникнення допомоги, створює серйозні перешкоди для належного оцінювання їхніх потреб та надання якісної підтримки. У зв'язку з цим розроблено спеціальну програму, яка б включала методи та техніки для виявлення соціальної брехні, а також механізми для збереження довіри між клієнтами та соціальними працівниками. Така програма сприятиме підвищенню професійної компетентності соціальних працівників у роботі з маніпуляціями, а також забезпечить більш ефективне використання ресурсів для реальної допомоги клієнтам.

Мета програми подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи полягає в розробці ефективних методів і підходів для виявлення та попередження соціальної брехні в процесі взаємодії соціальних працівників з клієнтами, а також у підвищенні рівня довіри та відкритості у професійних

стосунках. Програма має сприяти розвитку навичок соціальних працівників, необхідних для виявлення маніпуляцій і неправдивої інформації, та створенню сприятливої атмосфери для чесного та конструктивного діалогу.

Завдання програми:

1. Підвищення кваліфікації соціальних працівників щодо розпізнавання соціальної брехні та маніпуляцій в інформації, яку надають клієнти.

2. Розробка та впровадження діагностичних інструментів для виявлення соціальної брехні, таких як спеціалізовані техніки або тренінги з аналізу поведінки та невербальних сигналів.

3. Формування практичних навичок ефективного реагування на випадки соціальної брехні, включаючи етичні та психологічні аспекти роботи з такими ситуаціями.

4. Створення атмосфери довіри та підтримки в роботі з клієнтами, що дозволить мінімізувати потребу в брехні та маніпуляціях з їхнього боку.

5. Розробка інструкцій та рекомендацій для соціальних працівників щодо етики взаємодії з клієнтами у випадках, коли виявляється соціальна брехня.

6. Оцінка ефективності програми за допомогою моніторингу змін у якості наданої допомоги та покращення взаємодії між соціальними працівниками та клієнтами після її впровадження.

Зміст програми подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи узагальнено у табл. 3.1, а детальні розробки занять наведено у додатку В.

Таблиця 3.1

**Зміст програми подолання соціальної брехні
у практиці соціальної роботи**

Тема заняття	Мета заняття	Вправи та ігри, які використовували на занятті
1. Психологія соціальної брехні та її витоки	Ознайомити учасників з основними психологічними механізмами брехні та її причинами у взаємодії з соціальними працівниками.	1. Діагностика причин брехні – обговорення реальних ситуацій. 2. Психологічні механізми маніпуляцій – групове обговорення. 3. Рольова гра –

		відпрацювання ситуацій.
2. Як створити атмосферу довіри під час комунікації з клієнтом	Допомогти соціальним працівникам створити безпечну та підтримуючу атмосферу для відкритої комунікації з клієнтами.	1. Створення безпечного простору – вправи на активне слухання. 2. Бар'єри комунікації – групове обговорення. 3. Рольова гра – створення довіри з клієнтом.
3. Як виявляти маніпуляції, непослідовність та брехню?	Розвинути навички виявлення маніпуляцій і брехні у заявлених фактах через аналіз отриманих даних.	1. Аналіз ситуацій – розбір реальних кейсів. 2. Техніки активного слухання – відпрацювання в групах. 3. Тест на ідентифікацію маніпуляцій – інтерпретація фактів.
4. Психологічний захист чи маніпуляція?	Допомогти соціальним працівникам відрізнати маніпуляцію від захисту, коли клієнт бреше, щоб уникнути болю чи проблем.	1. Рольова гра – розрізнення маніпуляції та психологічного захисту. 2. Методика оцінки мотивацій – визначення причин. 3. Обговорення кейсів – аналіз ситуацій.
5. Як діяти у випадку соціальних дилем?	Навчити соціальних працівників розв'язувати етичні дилеми при виявленні брехні клієнта, не порушуючи професійної етики.	1. Обговорення дилем – обговорення ситуацій, де клієнти маніпулюють інформацією. 2. Рольова гра – етичне реагування. 3. Методика прийняття рішень – вправи на аналіз.
6. Зіткнення з брехнею	Навчити соціальних працівників правильно формулювати питання і використовувати активне слухання для виявлення неправдивої інформації.	1. Рольова гра – ситуації зіткнення з брехнею. 2. Активне слухання – техніки і вправи. 3. Перефразування – вивчення методів точного з'ясування фактів.
7. Як впоратися з відмовами і брехнею?	Розвинути навички реагування на відмови і маніпуляції з боку клієнтів, зберігаючи етичні стандарти і ефективно надаючи допомогу.	1. Визначення причин відмови – аналіз сценаріїв. 2. Техніки роботи з відмовами – обговорення методів. 3. Рольова гра – реагування на відмови клієнта.
8. Як подолати страх осуду і створити відкриту комунікацію?	Навчити соціальних працівників створювати атмосферу довіри, зменшуючи страх осуду у клієнтів і сприяючи відкритому діалогу.	1. Створення безпечного простору – активне слухання. 2. Перешкоди для відкритої комунікації – обговорення стратегій. 3. Рольова гра – взаємодія з клієнтами.

9. Як поєднати професійну етику і реальні обставини?	Допомогти соціальним працівникам балансувати між етичними стандартами і необхідністю досягти результатів у випадках, коли клієнт бреше для отримання допомоги.	1. Етичні питання в реальних ситуаціях – розбір кейсів. 2. Баланс між етикою і результатами – групове обговорення. 3. Інтерпретація етики – рольові ігри.
10. Вплив брехні на результати соціальної допомоги	Оцінити, як неправдива інформація клієнта може вплинути на ефективність надання допомоги та навчити методам усунення наслідків брехні.	1. Виявлення наслідків брехні – аналіз ситуацій. 2. Стратегії запобігання негативним наслідкам – обговорення варіантів. 3. Оцінка ефективності допомоги – вправи.

Охарактеризуємо коротко зміст занять програми подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи.

Заняття 1. Психологія соціальної брехні та її витоки

Метою цього заняття є ознайомлення учасників із психологічними механізмами брехні та її причинами в контексті соціальної роботи. Соціальні працівники мають зрозуміти, як психологічні фактори сприяють виникненню брехні в їхній практиці, а також навчитися ідентифікувати та вчасно реагувати на маніпуляції з боку клієнтів. Починається заняття з короткого теоретичного введення, яке пояснює природу соціальної брехні та її основні психологічні механізми. Соціальні працівники дізнаються про різні фактори, що можуть сприяти використанню брехні клієнтами, такі як страх, потреба в соціальній допомозі або навіть психологічний захист. Перша вправа «Діагностика причин брехні» передбачає аналіз реальних ситуацій, у яких клієнти могли вдаватися до брехні. Кожен учасник отримує кейс, який описує випадок з практики соціальної роботи. Вони повинні розібрати ситуацію, виявити основні причини, чому клієнт міг вдаватися до маніпуляцій, і обговорити можливі шляхи реагування. Друга вправа, «Психологічні механізми маніпуляцій», передбачає обговорення, де учасники обирають кілька типових ситуацій, з якими вони стикаються в своїй практиці, і разом з тренером розглядають психологічні фактори, які можуть стояти за такими діями клієнтів. Третя вправа, «Рольова гра», допомагає соціальним працівникам відпрацювати свої навички в реальних умовах. Учасники розігрують рольові ситуації, де один виступає в ролі клієнта,

а інший – у ролі соціального працівника. Головне завдання цієї гри – спробувати виявити брехню або маніпуляцію та адекватно на неї реагувати, не порушуючи етики. Після виконання вправ відбувається рефлексія та підсумки заняття, де учасники обговорюють труднощі, з якими стикалися під час вправ, і дізнаються, як можна вдосконалити свої навички виявлення соціальної брехні.

Заняття 2. Як створити атмосферу довіри під час комунікації з клієнтом

Метою заняття є допомогти соціальним працівникам навчитися створювати атмосферу довіри, що сприяє відкритій комунікації з клієнтами. Учасники повинні усвідомити важливість психологічного клімату у взаємодії та засвоїти техніки активного слухання та побудови довіри. Заняття починається із обговорення значення довіри у соціальній роботі та її впливу на ефективність взаємодії з клієнтами. Соціальні працівники дізнаються, що довіра є основою для відкритої комунікації та може допомогти знизити ймовірність використання брехні або маніпуляцій. Перша вправа, «Створення безпечного простору», зосереджена на техніках активного слухання. Соціальні працівники практикують вміння слухати, не перериваючи, і відображати почуття клієнта через емпатію. У групах вони по черзі виконують роль клієнта і соціального працівника, імітуючи різні ситуації. Друга вправа, «Бар'єри комунікації», дозволяє учасникам визначити фактори, які можуть перешкоджати ефективній взаємодії з клієнтами. Обговорюються бар'єри, такі як страх осуду, відчуття невизначеності чи стереотипи, які можуть блокувати чесну комунікацію. Учасники визначають способи подолання цих бар'єрів. Третя вправа, «Рольова гра», передбачає створення сценаріїв, де учасники повинні застосувати отримані знання та навички для побудови довірливих стосунків з клієнтом. Вони грають ситуації, в яких потрібно створити атмосферу, де клієнт буде відчувати себе комфортно і готовим до відкритої розмови. Після виконання вправ тренер підсумовує результати, акцентуючи увагу на важливості довіри та її впливу на взаємодію.

Заняття 3. Як виявляти маніпуляції, непослідовність та брехню?

Метою заняття є навчити соціальних працівників виявляти маніпуляції та непослідовність у висловлюваннях клієнтів. Учасники повинні отримати знання

та навички для оцінки достовірності отриманої інформації та виявлення можливих маніпуляцій. Заняття розпочинається з теоретичного обговорення різних видів маніпуляцій, таких як маніпулювання емоціями, перекручування фактів та використання неправдивих інформацій. Тренер пояснює, як маніпуляції можуть бути прихованими і не завжди очевидними, але все ж таки можна їх виявити, застосовуючи спеціальні техніки. Перша вправа, «Аналіз ситуацій», полягає в тому, що учасники отримують опис реальних ситуацій, з якими соціальні працівники можуть зустрітися. Вони повинні ідентифікувати маніпуляції та оцінити, чи можна виявити брехню за допомогою конкретних підходів. Друга вправа, «Техніки активного слухання», зосереджена на тому, як правильно слухати клієнта і ставити запитання, щоб виявити непослідовність у його відповідях. Учасники працюють у парах, практикуючи техніки перефразування і уточнення, щоб розкрити правду. Третя вправа, «Тест на ідентифікацію маніпуляцій», передбачає перегляд відеоматеріалів або читання діалогів, де клієнти маніпулюють фактами. Учасники повинні проаналізувати ситуацію, визначити маніпуляцію та надати варіанти реагування. Заняття завершується обговоренням, де учасники діляться враженнями та зауваженнями, визначають, як можна вдосконалити свої навички виявлення маніпуляцій.

Заняття 4. Психологічний захист чи маніпуляція?

Метою заняття є навчити соціальних працівників розрізняти випадки, коли клієнти використовують брехню як психологічний захист від емоційного болю, і коли ця брехня є навмисною маніпуляцією для досягнення власних цілей. Заняття починається з теоретичного пояснення різниці між психологічним захистом і маніпуляцією. Соціальні працівники дізнаються, що в деяких випадках брехня може бути способом самозахисту, а не спробою обдурити соціального працівника. Перша вправа, «Рольова гра», полягає в тому, що учасники розігрують ситуації, де клієнт може використовувати брехню як захист. Один учасник грає роль клієнта, який намагається приховати свої емоції, а інший – соціального працівника, який має виявити причину брехні та допомогти клієнту подолати психологічний бар'єр. Друга вправа, «Методика

оцінки мотивацій», передбачає розбір ситуацій, в яких клієнти можуть маніпулювати інформацією, і аналіз мотивацій, що стоять за такою поведінкою. Учасники вчаться розрізняти, чи є брехня захистом, чи свідомою маніпуляцією. Третя вправа, «Обговорення кейсів», дозволяє соціальним працівникам поділитися своїми реальними ситуаціями, де вони зіткнулися з подібними ситуаціями, і разом обговорити, як правильно оцінювати мотивацію клієнта і коректно на неї реагувати. Підсумок заняття включає розбір складних випадків і визначення, як допомогти клієнту без порушення етики.

Заняття 5. Як діяти у випадку соціальних дилем?

Метою заняття є навчити соціальних працівників справлятися з етичними дилемами при виявленні брехні клієнтів, а також знаходити оптимальні рішення, не порушуючи професійну етику. Заняття починається з обговорення прикладів етичних дилем, з якими можуть зіткнутися соціальні працівники, зокрема, коли клієнт намагається маніпулювати фактами для досягнення своїх цілей. Тренер пояснює, як важливо знайти баланс між потребою допомогти клієнту і необхідністю зберегти етичні стандарти. Перша вправа, «Обговорення дилем», полягає в розборі реальних кейсів, в яких учасники мають визначити етичні проблеми, запропонувати рішення. Учасники працюють у групах, обговорюючи, як діяти у різних ситуаціях. Друга вправа, «Рольова гра», дає можливість учасникам практично відпрацювати вирішення етичних дилем. Один учасник грає роль клієнта, а інший – соціального працівника, і вони мають знайти рішення у випадку, коли клієнт намагається маніпулювати або брехати. Третя вправа, «Методика прийняття рішень», допомагає учасникам розвивати навички прийняття складних етичних рішень. Вони обговорюють, які фактори потрібно враховувати, коли йдеться про етичні дилеми в соціальній роботі. Підсумок заняття включає обговорення того, як важливо правильно обирати стратегії в етичних дилемах і не піддаватися на маніпуляції.

Заняття 6. Зіткнення з брехнею

Метою заняття є навчити соціальних працівників правильно формулювати питання та використовувати активне слухання для виявлення неправдивої інформації чи маніпуляцій, не порушуючи довіри. Заняття

починається з теоретичного огляду важливості уміння розпізнавати брехню, не ставлячи під загрозу взаємодію з клієнтом. Соціальні працівники вивчають методи, які допомагають ідентифікувати маніпуляції або непослідовність у висловлюваннях клієнта. Перша вправа, «Рольова гра», дозволяє учасникам відпрацювати навички виявлення брехні. Вони грають ситуації, в яких клієнт намагається обдурити соціального працівника, і вчаться формулювати питання для виявлення неправди. Друга вправа, «Активне слухання», фокусується на тому, як правильно слухати клієнта і використовувати уточнюючі питання для перевірки отриманих фактів. Учасники працюють у парах, тренуючи ці навички. Третя вправа, «Перефразування», передбачає вправу на точне і коректне перефразування того, що клієнт сказав, щоб перевірити правдивість його слів. Підсумок заняття включає обговорення труднощів, з якими учасники стикаються під час виявлення брехні, і як використовувати ці техніки на практиці.

Заняття 7. Як впоратися з відмовами і брехнею?

Метою цього заняття є допомогти соціальним працівникам розвивати навички реагування на відмови клієнтів і маніпуляції під час консультацій, а також ефективно керувати ситуаціями, коли клієнти намагаються уникнути допомоги або надавати неправдиву інформацію. Заняття розпочинається з обговорення причин, через які клієнти можуть відмовлятися від допомоги або маніпулювати інформацією. Тренер підкреслює важливість уважного ставлення до таких ситуацій і запобігання емоційним реакціям, щоб не посилити проблему. Соціальні працівники мають навчитися не тільки виявляти маніпуляції, але й налаштовувати позитивний контакт, навіть коли клієнт намагається уникати співпраці. Перша вправа, «Ситуаційний аналіз», включає розбір реальних випадків, де клієнт відмовляється від допомоги або приховує інформацію. Учасники повинні оцінити ситуацію, визначити причини відмови і скласти стратегію для подолання бар'єрів. Друга вправа, рольова гра «Відмова», дає змогу учасникам потренуватися у сценаріях, де клієнт відмовляється від допомоги або маніпулює соціальним працівником. Під час гри один учасник грає роль клієнта, який відмовляється від послуг, а інший – соціального

працівника, який має знайти ефективні способи переконати клієнта або пояснити важливість співпраці. Третя вправа, «Методики відновлення контакту», зосереджена на тому, як налаштувати довірчі стосунки з клієнтом після відмови або спроби маніпуляції. Учасники працюють у групах, розробляючи ефективні техніки для повернення до конструктивного діалогу. Заняття завершується підсумковим обговоренням, де учасники діляться своїми враженнями від вправ, аналізують труднощі і визначають, які стратегії працювали найкраще.

Заняття 8. Як подолати страх осуду і створити відкриту комунікацію?

Метою заняття є допомогти соціальним працівникам знижувати бар'єри та стереотипи, які заважають клієнтам відкрито комунікувати, а також навчити створювати атмосферу, в якій клієнти можуть не боятися осуду і чесно ділитися своїми проблемами. Заняття розпочинається з обговорення психологічних бар'єрів, які можуть виникати в процесі комунікації між соціальним працівником і клієнтом. Соціальні працівники дізнаються, що страх осуду часто є причиною соціальної брехні, адже клієнти можуть приховувати правду через побоювання бути осудженими чи незрозумілими. Перша вправа, «Психологічний бар'єр», полягає в тому, щоб учасники поділилися своїми власними переживаннями і ситуаціями, коли їм було важко бути відвертими через страх осуду. Це допомагає учасникам краще зрозуміти клієнтів і розвивати емпатію до їхнього становища. Друга вправа, рольова гра «Створення безпечного простору», дає змогу соціальним працівникам попрактикуватися у створенні відкритої атмосфери для клієнтів. Учасники розігрують ситуації, коли клієнт відчуває страх осуду, а соціальний працівник має допомогти знизити цей страх, застосовуючи методи активного слухання, емпатії та конструктивного підходу. Третя вправа, «Методика запитань», фокусується на тому, як задавати відкриті та підтримуючі запитання, які допомагають клієнту подолати бар'єри і говорити відверто. Учасники вчаться формулювати питання таким чином, щоб клієнт відчував себе безпечно. Заняття завершується підсумковим обговоренням і рефлексією, де учасники обговорюють, що вони

можуть зробити для того, щоб знизити бар'єри між собою та клієнтами та створити атмосферу відкритої комунікації.

Заняття 9. Як поєднати професійну етику і реальні обставини?

Метою заняття є навчити соціальних працівників ефективно поєднувати етичні принципи з реальними обставинами, коли клієнти можуть маніпулювати інформацією для отримання соціальної допомоги або інших пільг. Заняття починається з обговорення етичних принципів соціальної роботи і того, як їх застосовувати в реальних ситуаціях, коли клієнти можуть намагатися маніпулювати чи надавати неправдиву інформацію. Соціальні працівники мають усвідомити, що, незважаючи на необхідність зберігати етику, потрібно також бути обережними при взаємодії з клієнтами, які можуть вдаватися до маніпуляцій. Перша вправа, «Розбір етичних дилем», полягає в аналізі конкретних ситуацій, в яких соціальні працівники можуть зіткнутися з етичними дилемами. Учасники повинні обговорити, як вони можуть зберегти етичні стандарти і не піддатися маніпуляціям з боку клієнта. Друга вправа, «Методика прийняття рішень», зосереджена на розвитку навичок прийняття складних рішень в умовах етичних дилем. Учасники вчаться використовувати різні критерії для оцінки ситуації та вибору найбільш етичного рішення. Третя вправа, «Рольова гра», дозволяє учасникам попрактикуватися у ситуаціях, де потрібно знайти баланс між етикою і прагненням допомогти клієнту. Учасники відпрацьовують навички, як обговорювати питання правди та обману з клієнтами, не порушуючи при цьому етики. Заняття завершується підсумками, де обговорюються основні труднощі, з якими соціальні працівники стикаються при поєднанні етики та реальних обставин.

Заняття 10. Вплив брехні на результати соціальної допомоги

Метою цього заняття є допомогти соціальним працівникам оцінити вплив неправдивої інформації на ефективність наданої допомоги, а також розглянути варіанти мінімізації негативних наслідків брехні для покращення результатів соціальної роботи. Заняття починається з обговорення того, як брехня або маніпуляції можуть впливати на процес надання соціальної допомоги. Тренер пояснює, що виявлення неправдивої інформації на ранніх етапах може

допомогти уникнути помилок в оцінці потреб клієнта і підвищити ефективність допомоги. Перша вправа, «Аналіз ситуацій», включає розбір реальних кейсів, де неправдива інформація клієнта вплинула на результати допомоги. Учасники повинні оцінити наслідки та визначити, як можна було б уникнути таких ситуацій. Друга вправа, «Моделювання наслідків», передбачає створення сценаріїв, в яких брехня клієнта мала негативний вплив на результат. Учасники аналізують, як можна було б інакше побудувати комунікацію, щоб уникнути таких наслідків. Третя вправа, «Розробка стратегії виявлення неправди», зосереджена на тому, як соціальні працівники можуть підвищити свою здатність розпізнавати неправдиву інформацію і реагувати на неї ефективно. Учасники розробляють стратегії для виявлення брехні без шкоди для довіри клієнта. Заняття завершується обговоренням результатів та висновками про важливість своєчасного виявлення брехні для досягнення результатів у соціальній роботі.

На основі результатів повторного опитування соціальних працівників щодо використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, виділено три рівні впливу соціальної брехні під час взаємодії з клієнтами (рис. 3.1).

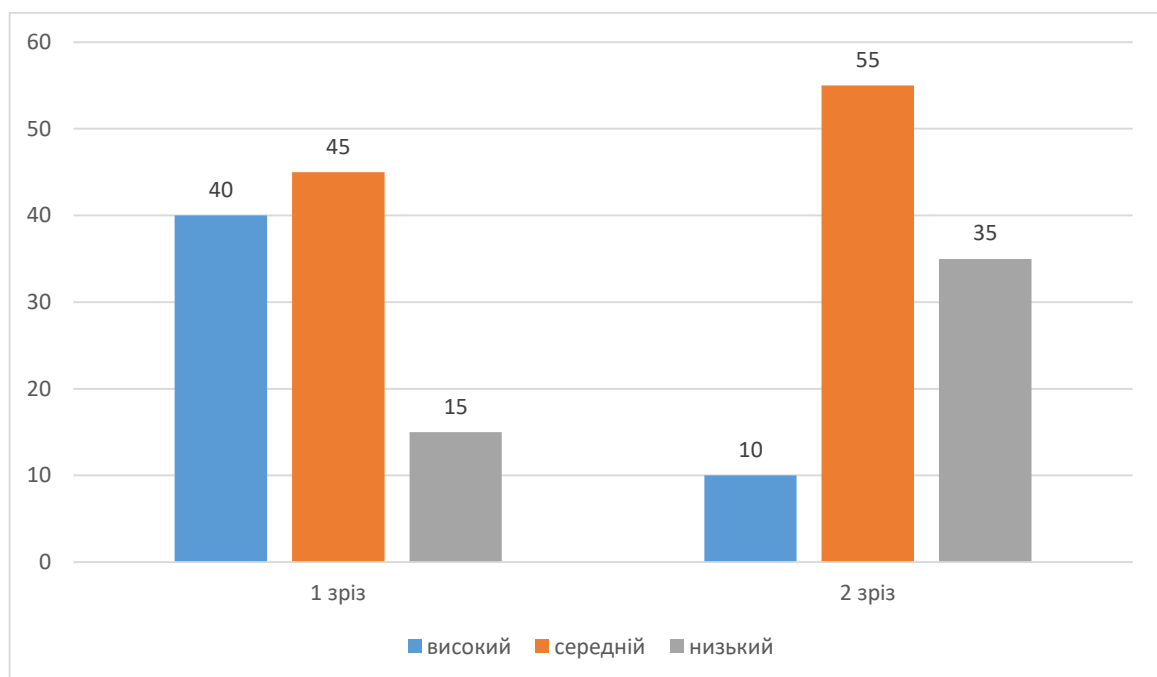

Рис. 3.1. Рівні впливу соціальної брехні під час взаємодії соціальних працівників з клієнтами

(порівняння результатів 1 і 2 діагностичних зрізів, %)

Результати дослідження показали значне покращення в рівні соціальної брехні серед респондентів. Високий рівень соціальної брехні, який раніше характеризувався частими випадками брехні з боку клієнтів (40% респондентів на першому етапі), знизився до 10%. Респонденти зазначили, що зараз брехня трапляється значно рідше, і найчастіше вона пов'язана з прагненням отримати соціальні пільги або допомогу, зокрема, у ситуаціях, коли клієнти намагаються приховати реальний рівень своїх доходів або сімейне становище. Така поведінка зазвичай зумовлена страхом осуду або стигматизацією, а також бажанням отримати більше переваг від соціальних служб. Це дозволяє стверджувати, що проблема соціальної брехні на високому рівні є певною реакцією клієнтів на соціально-економічні труднощі. Фахівці соціальної сфери відзначили, що застосування спеціальних підходів, таких як аналіз інформації, оцінка ризиків та використання технік активного слухання, дозволило значно знизити кількість випадків маніпуляцій та неправдивих заяв з боку клієнтів. Такі зміни позитивно впливають на ефективність соціальної роботи, оскільки дозволяють краще оцінювати потреби клієнтів і надавати більш точну та адекватну допомогу.

Середній рівень соціальної брехні, який раніше складав 45% випадків, зріс до 55%. У таких випадках брехня часто є результатом психологічного захисту клієнтів, спробою уникнути емоційних травм або приховати неприємну правду. Це може бути пов'язано з бажанням клієнтів захистити свою психіку, особливо коли йдеться про болючі теми, такі як проблеми в родині або фінансові труднощі. Брехня на середньому рівні часто має на меті не маніпулювати інформацією для досягнення вигоди, а захистити внутрішній емоційний стан клієнта. У таких випадках соціальні працівники часто використовують загальні стратегії, спрямовані на створення довірливої атмосфери, що допомагає клієнтам відкритися та знизити психологічний бар'єр. Важливо зазначити, що хоча брехня на цьому рівні не має такого руйнівного впливу, як на високому, вона все ж потребує уваги з боку

соціальних працівників, оскільки може спотворювати картину реальних потреб клієнта і впливати на процес надання допомоги.

Низький рівень соціальної брехні, при якому соціальні працівники стикаються з брехнею дуже рідко або взагалі не стикаються з нею, значно зріс з 15% до 35%. Це свідчить про те, що клієнти цих соціальних працівників не відчують необхідності маніпулювати чи прикрашати факти. У таких випадках соціальні працівники частіше мають високий рівень довіри з клієнтами, а взаємодія з ними базується на відкритості та чесності. Респонденти зазначають, що у них практично не виникає потреби використовувати спеціалізовані методи для виявлення брехні, оскільки взаємодія з клієнтами є прямою і прозорою. Це дозволяє соціальним працівникам зосередитися на більш ефективному вирішенні проблем клієнтів, а не на боротьбі з маніпуляціями або неправдивими даними. Однак навіть на цьому рівні соціальні працівники визнають важливість психологічної підтримки клієнтів, оскільки іноді брехня може бути симптомом глибших емоційних чи психологічних проблем, які потребують особливої уваги і терапевтичного підходу. Тому навіть у випадку низького рівня соціальної брехні, важливо враховувати психоемоційний стан клієнтів і надавати їм належну психологічну підтримку.

Отож програма подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи виявилася надзвичайно ефективною завдяки комплексному підходу, який включає як теоретичне, так і практичне навчання соціальних працівників. Після завершення всіх занять учасники виявили значне покращення своїх навичок у виявленні та реагуванні на соціальну брехню, маніпуляції та непослідовність інформації, наданої клієнтами. Програма дала змогу соціальним працівникам краще розуміти психологічні механізми, які лежать в основі соціальної брехні, а також ефективно використовувати різні методи та техніки для вирішення етичних дилем, що виникають у процесі їхньої роботи.

Заняття, що фокусуються на створенні атмосфери довіри та відкритої комунікації, продемонстрували значне поліпшення в стосунках між соціальними працівниками та їх клієнтами. Працівники набули впевненості у своїх здібностях створювати безпечний простір для клієнтів, в якому ті можуть

відкрито говорити про свої проблеми без страху бути осудженими або неправильно зрозумілими. Важливість цього аспекту була підкреслена в рамках програми, оскільки створення довіри є основою для ефективної професійної діяльності і досягнення позитивних результатів у соціальній роботі.

Також, завдяки вправам, орієнтованим на виявлення маніпуляцій і брехні, учасники навчилися краще оцінювати реальні потреби клієнтів, а також оперативно реагувати на спроби маніпуляції або надання неправдивої інформації. Заняття показали, що соціальні працівники можуть не лише визначати моменти, коли клієнти намагаються приховати правду, а й реагувати на ці ситуації таким чином, щоб не втратити довіри і зберегти професіоналізм. Це стало особливо важливим, оскільки неправильне трактування фактів або прийняття неправдивої інформації може призвести до неефективного використання ресурсів та вплинути на результативність соціальної допомоги.

Особливу увагу в програмі було приділено етичним аспектам роботи соціальних працівників, адже, як показали вправи та дискусії, чітке розуміння етики є необхідним для правильного реагування на брехню в межах професійної діяльності. Після занять учасники зазначили, що здобуті знання дозволяють їм краще балансувати між професійною етикою і необхідністю допомогти клієнту, навіть коли той намагається маніпулювати або надавати неправдиву інформацію. Вони також навчилися більше зважати на психологічний стан клієнтів і розуміти, коли брехня є механізмом захисту, а коли – свідомою маніпуляцією.

Оскільки програма включала вправи та рольові ігри відповідного змісту, це дозволило учасникам не лише ознайомитися з теоретичними аспектами соціальної брехні, а й відпрацювати практичні навички в умовах, наближених до реальних ситуацій. Особливо корисними виявилися рольові ігри, де учасники мали можливість ставити на практиці теоретичні знання про виявлення брехні та маніпуляцій у конкретних сценаріях. Ці вправи сприяли розвитку не тільки професійних навичок, але й емоційної стійкості, що необхідно для ефективного вирішення складних ситуацій в роботі з клієнтами.

Ще одним значним результатом програми стало підвищення самооцінки соціальних працівників у контексті їх професійної здатності ефективно справлятися з труднощами, пов'язаними з соціальною брехнею клієнтів. Учасники зазначали, що після проходження програми вони стали більш впевненими у своїй здатності правильно інтерпретувати інформацію і вчасно реагувати на спроби маніпуляцій з боку клієнтів. Знання про психологічні механізми брехні допомогло зменшити рівень стресу та невизначеності при вирішенні етичних питань і підвищити ефективність взаємодії з клієнтами.

Також важливою складовою ефективності програми подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи стало вдосконалення комунікаційних навичок учасників. Заняття допомогли соціальним працівникам краще розуміти важливість відкритої комунікації. Це дозволило значно покращити взаємодію з клієнтами, знизити рівень недовіри та уникнути низки ситуацій, де клієнт може подавати неправдиву інформацію про себе через страх або сором.

Загалом, програма демонструє високий рівень ефективності в контексті подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, оскільки вона надає соціальним працівникам не тільки теоретичні знання, але й практичні інструменти для успішного розв'язання складних ситуацій. Завдяки її впровадженню, соціальні працівники змогли значно покращити свої професійні навички, що дозволяє їм надавати більш якісну допомогу клієнтам і, відповідно, досягати кращих результатів у своїй роботі.

3.2. Рекомендації соціальним працівникам щодо зниження впливу соціальної брехні у комунікації з клієнтами

Необхідність розробки рекомендацій для соціальних працівників щодо зниження впливу соціальної брехні у комунікації з клієнтами є актуальною проблемою в сучасній соціальній практиці. Брехня та маніпуляції з боку клієнтів можуть значно ускладнювати процес надання допомоги, адже вони можуть спотворювати реальну картину ситуації, ускладнюючи визначення

потреб та адекватне планування ресурсів. У таких умовах важливо не лише володіти навичками виявлення соціальної брехні, але й розуміти, як ефективно управляти комунікацією, зберігаючи довіру та етичність у взаємодії з клієнтами.

1. Один із основних способів зниження впливу соціальної брехні – це створення довірчої атмосфери, в якій клієнти відчуватимуть себе в безпеці. Для цього соціальні працівники повинні демонструвати щирий інтерес до потреб клієнта, уникати осуду та бути відкритими в комунікації. Коли клієнти відчують підтримку та безпеку, вони менш схильні до приховування правди або маніпулювання інформацією. Важливо наголосити, що саме підтримуючий та уважний підхід дозволяє знизити рівень страху осуду, який є однією з причин брехні. Соціальний працівник повинен підкреслювати конфіденційність усієї інформації, що стосується клієнта, що дасть змогу запобігти маніпуляціям та неправдивим висловлюванням.

2. Активне слухання – це важлива техніка, що допомагає соціальним працівникам краще розуміти потреби клієнтів та виявляти можливу соціальну брехню. Практика активного слухання передбачає не лише слухати, а й правильно інтерпретувати інформацію, задавати уточнюючі питання і виявляти емпатію. Під час такого процесу клієнт має відчувати, що його почуття та думки важливі, що сприяє підвищенню рівня довіри і відкритості. Важливо акцентувати на невербальних сигналах клієнта, таких як мова тіла та інтонація, оскільки вони можуть підказати соціальному працівнику, коли клієнт не надає всю правду.

3. Соціальним працівникам необхідно проходити регулярне навчання методам виявлення маніпуляцій та соціальної брехні. Це можуть бути тренінги та семінари, що допомагають розпізнати психологічні та поведінкові патерни, які свідчать про намагання клієнта маніпулювати чи брехати. Важливо мати інструменти та техніки для ефективного реагування на маніпуляції без порушення етики. Такі тренінги можуть включати рольові ігри та ситуаційні завдання, що дають змогу на практиці відпрацьовувати навички розпізнавання маніпуляцій та реагування на них у реальних умовах.

4. Соціальним працівникам важливо завжди дотримуватися етичних стандартів і принципів у взаємодії з клієнтами, навіть якщо виникають ситуації з брехнею чи маніпуляцією. Ведення відкритої комунікації, дотримання принципу конфіденційності та підтримка інтересів клієнта мають бути на першому плані. Важливо також бути готовим до того, що клієнти можуть намагатися маніпулювати інформацією, щоб отримати бажану допомогу. Соціальний працівник має бути готовий до таких ситуацій і знаходити етичні способи для досягнення результатів без порушення моральних принципів.

5. Важливим елементом у роботі з клієнтами є використання позитивного підкріплення. Соціальні працівники повинні винагороджувати клієнтів за відкритість і чесність, що знижує ймовірність брехні та маніпуляцій. Позитивні заохочення можуть бути у вигляді вербальних компліментів, визнання успіхів або навіть невеликих подарунків за чесність. Це допомагає клієнтам відчувати свою цінність і стимулює їх до чесності, оскільки вони бачать, що їхні зусилля не залишаються непоміченими.

6. Соціальні працівники повинні вміти глибоко розуміти психологію клієнтів, адже розуміння мотивацій та переживань клієнтів допомагає знижувати соціальну брехню. Якщо соціальний працівник розуміє, чому клієнт може вдаватися до брехні, це дозволяє більш ефективно з ним працювати. Наприклад, якщо клієнт боїться осуду або вважає, що його ситуація не відповідатиме вимогам для отримання допомоги, це може бути стимулом, щоб брехати. Розуміння цих психологічних механізмів дозволяє соціальним працівникам не тільки знижувати рівень брехні, а й сприяти позитивній зміні у поведінці клієнта.

7. Соціальні працівники мають постійно підвищувати свою кваліфікацію, зокрема в питаннях психології, етики та виявлення маніпуляцій. Важливо, щоб вони мали не лише теоретичні знання, а й практичні навички для виявлення соціальної брехні. Це можна зробити через участь у тренінгах, консультаціях з психологами з колегами, а також через самоосвіту. Підвищення професіоналізму дозволяє не тільки вчасно виявляти соціальну брехню, але й ефективно з нею працювати, зберігаючи етику і довіру клієнтів.

8. Соціальним працівникам слід регулярно проводити саморефлексію щодо своєї роботи з клієнтами. Це допомагає не лише усвідомлювати свої власні емоції, а й покращувати взаємодію з клієнтами, знижуючи ймовірність виникнення соціальної брехні. Розвиток емоційної компетентності, здатність виявляти та керувати своїми емоціями є ключовими для створення атмосфери відкритості, що мінімізує маніпуляції та неправдиву інформацію з боку клієнтів.

9. Іноді групова робота з клієнтами може бути ефективним способом зниження соціальної брехні. Це дозволяє створити середовище, де клієнти можуть вільно обговорювати свої проблеми та переживання, а також отримувати підтримку від однолітків. У таких групах важливо створити атмосферу довіри, де кожен учасник може відкрито ділитися своїми переживаннями без страху осуду. Соціальний працівник повинен мати навички фасилітатора, щоб спрямовувати розмову і підтримувати чесну комунікацію.

10. Соціальні працівники повинні активно застосовувати рольові ігри та ситуаційні вправи для відпрацювання навичок реагування на брехню та маніпуляції з боку клієнтів. Ці вправи дозволяють побачити, як соціальний працівник може реагувати на різні ситуації, не порушуючи етики і підтримуючи довіру клієнта. Вони також дозволяють розвивати навички комунікації, визначати межі допустимого та ефективно взаємодіяти в складних ситуаціях.

11. Соціальні працівники повинні працювати над підвищенням обізнаності клієнтів щодо того, як брехня може вплинути на якість їхнього життя та допомогу, яку вони отримують. Важливо пояснювати клієнтам, що правда сприяє отриманню найбільш ефективної підтримки. Це може здійснюватися через інформування клієнтів про наслідки неправдивої інформації, наприклад, як помилкові дані можуть вплинути на призначення допомоги або послуг.

12. Важливим аспектом є вміння надавати клієнтам конструктивну критику. Це дозволяє клієнтам розуміти, чому їхня поведінка або інформація є недостовірною, і що можна зробити для її виправлення. Соціальний працівник

повинен вміти подавати зворотний зв'язок таким чином, щоб клієнт не відчував осуду чи відмови, а, навпаки, отримував допомогу у вирішенні своїх проблем.

13. Соціальні працівники повинні регулярно оцінювати ефективність своєї комунікації з клієнтами. Це допомагає виявляти моменти, коли комунікація може бути неефективною або призводити до брехні. Оцінка ефективності взаємодії включає у себе аналіз того, наскільки клієнти відчують себе комфортно, а також наскільки відверто вони готові ділитися інформацією.

14. Використання технік «відкритих питань» є важливим інструментом для зниження впливу соціальної брехні. Це дозволяє клієнту подати більше інформації, що допомагає соціальному працівнику зрозуміти реальні потреби і переживання клієнта. Техніка відкритих питань допомагає уникнути маніпуляцій, оскільки клієнт не може дати коротку відповідь, що дозволяє соціальному працівнику краще орієнтуватися в ситуації.

15. Кожен клієнт має свої певні особливості, тому важливо застосовувати індивідуальний підхід до кожного випадку. Залучення до роботи з клієнтом різних методик, врахування його психологічних особливостей, соціального контексту та потреб є важливим етапом у зниженні соціальної брехні. У кожному випадку соціальний працівник повинен адаптувати свої методи в залежності від того, чи клієнт знаходиться в емоційному стресі, чи є ймовірність маніпуляцій.

16. Соціальні працівники повинні навчитися розуміти емоційний стан клієнтів, оскільки саме емоції часто можуть бути причиною соціальної брехні. Клієнти можуть брехати, щоб уникнути емоційного болю або переживань, таких як сором, страх, провина чи гнів. Важливою є вміння соціального працівника не лише допомогти клієнту виразити ці емоції, а й виявляти ті моменти, коли брехня виникає через емоційний тиск. Соціальний працівник може застосовувати техніки емоційної підтримки, наприклад, активне слухання чи вираження емпатії, що допомагає клієнту відчувати себе комфортніше та зменшує потребу в брехні як захисному механізмі.

17. У кризових ситуаціях клієнти часто перебувають під стресом і можуть вдаватися до брехні для уникнення наслідків вчинків. Соціальні працівники повинні мати чіткі стратегії для роботи з кризовими ситуаціями, що дозволяють допомогти клієнту пройти через стрес, не порушуючи етику та не сприяючи маніпуляціям. Важливо, щоб соціальний працівник, розпізнавши кризову ситуацію, використовував техніки, спрямовані на зниження стресу та створення атмосфери довіри. Вказане дозволяє клієнту відчувати підтримку і зменшує необхідність використовувати брехню як захисний механізм.

18. Раціональне обговорення – це методика, що допомагає соціальному працівнику спрямовувати діалог так, щоб клієнт міг розглянути свої поведінкові мотиви і можливі наслідки своїх рішень. Важливо вчасно допомогти клієнту усвідомити, чому брехня не є кращим шляхом і як її наслідки можуть вплинути на його життя. Це дозволяє створити умови для відкритої та конструктивної комунікації. В процесі раціонального обговорення можна застосовувати техніки запитань, що змушують клієнта аналізувати ситуацію з різних сторін, тим самим допомагаючи йому зробити вибір на користь чесності.

19. Соціальні працівники повинні вміти оцінювати поведінку клієнта в контексті його життєвих обставин, щоб не сприймати брехню лише як маніпуляцію. Розуміння того, чому клієнт може вдаватися до брехні, залежить від його соціального статусу, економічних та психологічних труднощів. Порушення довіри або побоювання щодо того, що правда не буде прийнята або оцінена, можуть спонукати клієнта до маніпуляцій або брехні. Соціальний працівник має бути готовим до такого сценарію та використовувати свої знання для адаптації підходу в кожному окремому випадку.

20. Іноді соціальні працівники стикаються з ситуаціями, коли клієнт навмисно надає неправдиву інформацію. У таких випадках слід використовувати тактики, що дозволяють виявити неправду без відкритої конфронтації. Замість того, щоб прямо викривати брехню, соціальний працівник може задавати уточнюючі питання, що спонукають клієнта переосмислити свої твердження. Це дозволяє зберегти довіру та

конструктивний діалог, не ставлячи під загрозу взаєморозуміння. Використання тактики м'якого коригування може бути ефективним, якщо соціальний працівник виявляє терплячість та спокій.

Отже, запропоновані рекомендації щодо зниження впливу соціальної брехні у комунікації з клієнтами повинні базуватися на розвитку навичок активного слухання, створення атмосфери довіри та відкритості, а також на вдосконаленні етичних стандартів і професійних технік виявлення маніпуляцій. Важливим аспектом є підвищення кваліфікації соціальних працівників у розпізнаванні психологічних причин брехні, а також у використанні спеціальних методів для роботи з такими ситуаціями. Паралельно необхідно створювати підтримуючу атмосферу, яка дозволяє клієнту відкрито ділитися проблемами без страху осуду. Важливо, щоб соціальні працівники активно застосовували етичні принципи у випадках брехні, зберігаючи баланс між підтримкою клієнта та необхідністю коректно реагувати на неправдиву інформацію.

Висновок до розділу 3

1. Розроблена й апробована програма продемонструвала високий рівень ефективності в контексті подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, оскільки надала соціальним працівникам не тільки теоретичні знання, але й практичні інструменти для успішного розв'язання складних ситуацій. Завдяки її впровадженню, соціальні працівники змогли значно покращити свої професійні навички, що дозволяє їм надавати більш якісну допомогу клієнтам і, відповідно, досягати кращих результатів у своїй роботі.

2. Запропоновані рекомендації щодо зниження впливу соціальної брехні у комунікації з клієнтами базуються на розвитку навичок активного слухання, створення атмосфери довіри та відкритості, на вдосконаленні етичних стандартів і технік виявлення маніпуляцій. Важливим аспектом є підвищення кваліфікації соціальних працівників у розпізнаванні психологічних причин

брехні, а також у використанні спеціальних методів для роботи з такими ситуаціями.

ВИСНОВКИ

Проведене у кваліфікаційній роботі теоретичне та експериментальне обґрунтування соціальної брехні у практиці соціальної роботи дало змогу зробити такі висновки.

1. Визначено сутність поняття «соціальна брехня» у науковій літературі. Показано, що поняття «соціальна брехня» в науковій літературі є багатограним, що відображає її складність та різноманітність функцій у соціальних відносинах. Соціальна брехня розглядається як етичний феномен, психологічна стратегія, соціальний механізм адаптації або як інструмент маніпуляції та контролю. Філософія зосереджується на етиці і моральних аспектах, психологія – на внутрішніх мотиваціях, соціологія – на функціях в суспільстві, юриспруденція – на правових наслідках, економіка – на впливі на ринки, а антропологія – на культурних аспектах. Її аналіз дозволяє краще зрозуміти, як індивіди та соціальні групи реагують на соціальні, економічні та культурні виклики, які можуть призвести до приховування істини або її спотворення. Вивчення соціальної брехні відкриває важливі питання про межі чесності, справедливості та довіри в суспільстві, а також про те, як соціальні норми та інститути можуть впливати на індивідуальну поведінку та взаємодію між людьми.

2. Охарактеризовано основні чинники впливу соціальної брехні на комунікацію соціального працівника і клієнта. Серед важливих чинників – довіра між сторонами, адже брехня може призвести до її втрати, що ускладнює подальшу співпрацю. Страх або сором клієнта часто спонукають його до приховування реальних проблем, що заважає соціальному працівнику надавати адекватну допомогу. Маніпуляція інформацією з метою отримання соціальних переваг або пільг може спотворити процес оцінки потреб клієнта, що знижує ефективність роботи. Моральні та етичні обмеження, культурні та соціальні фактори також впливають на сприйняття брехні, оскільки різні соціальні групи

можуть мати різні уявлення про те, що є допустимим. Інформаційна асиметрія, невпевненість соціального працівника та емоційний стан клієнта посилюють складність взаємодії, оскільки кожна зі сторін може мати спотворене уявлення про реальність. Психологічний захист і перехідні соціальні норми можуть додатково стимулювати соціальну брехню, змінюючи мотивацію поведінки клієнта або соціального працівника.

3. Емпірично досліджено сучасний стан використання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, для чого розроблено спеціальну анкету. Результати опитування соціальних працівників продемонстрували цікаву картину щодо частоти виникнення, форм, причин та наслідків її для професійної діяльності. Низький рівень соціальної брехні виявлено лише у 15% респондентів. Це може свідчити про те, що їх клієнти не відчують необхідності прикрашати факти через відсутність великих матеріальних труднощів чи страху осуду. Середній рівень соціальної брехні виявлено у 45% респондентів. У таких випадках брехня може бути результатом психологічного захисту клієнта, спробою уникнути емоційних травм або приховати неприємну правду. Високий рівень соціальної брехні, який характеризується високою частотою випадків брехні з боку клієнтів, виявлено у 40% респондентів. Соціальна брехня зазвичай має чітко виражену мотивацію, часто пов'язану з прагненням отримати соціальні пільги або допомогу. Це свідчить про серйозну проблему, яка може негативно вплинути на ефективність соціальної роботи. Аналіз проблемних аспектів соціальної брехні у практиці соціальної роботи показав, що однією з головних проблем є недостатнє виявлення брехні, що ускладнює надання допомоги. Відсутність спеціалізованих інструментів для діагностики брехні не дає соціальним працівникам вчасно виявити маніпуляції, що знижує ефективність роботи. Іншою проблемою є порушення довіри між клієнтом і працівником через брехню, що ускладнює комунікацію та знижує якість допомоги. Брехня також може бути механізмом психологічного захисту клієнтів, що перешкоджає відкритій комунікації. Крім того, відсутність чітких етичних норм у роботі з брехнею створює непорозуміння серед соціальних працівників. Для ефективної роботи необхідні навички виявлення маніпуляцій та відповідні техніки для

виявлення брехні. Тому важливо розробити інструменти для діагностики брехні та підвищити підготовку соціальних працівників. Вирішення проблем потребує комплексного підходу.

4. Обґрунтовано й апробовано програму подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи, мета якої – розробка ефективних методів і підходів для виявлення та попередження соціальної брехні в процесі взаємодії соціальних працівників з клієнтами, а також підвищення рівня довіри та відкритості у професійних стосунках. Апробація програми сприяє розвитку у соціальних працівників навичок, необхідних для виявлення маніпуляцій і неправдивої інформації, і створенню сприятливої атмосфери для чесного та конструктивного діалогу. Результати дослідження показали значне покращення в рівні соціальної брехні серед респондентів. Високий рівень соціальної брехні, який раніше характеризувався частими випадками брехні з боку клієнтів (40% респондентів на першому етапі), знизився до 10%. Середній рівень соціальної брехні, який раніше складав 45% випадків, зріс до 55%. Низький рівень соціальної брехні, при якому соціальні працівники стикаються з брехнею дуже рідко або взагалі не стикаються з нею, значно зріс з 15% до 35%. У таких випадках соціальні працівники частіше мають високий рівень довіри з клієнтами, а взаємодія з ними базується на відкритості та чесності. Відтак програма подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи виявилася надзвичайно ефективною завдяки комплексному підходу, який включає як теоретичне, так і практичне навчання соціальних працівників. Запропоновані рекомендації щодо зниження впливу соціальної брехні у комунікації з клієнтами базуються на розвитку навичок активного слухання, створення атмосфери довіри та відкритості, а також на вдосконаленні етичних стандартів і професійних технік виявлення маніпуляцій.

Перспективами подальшого дослідження може бути обґрунтування й апробація програми підготовки майбутніх соціальних працівників до розпізнавання соціальної брехні у своїй професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В. Психологія брехні. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d55f790d-40d2-4285-98cf-2bbdc9ac8de7/content>.
2. Амстронг Н., Вагнер М. Тлумачний словник мови жестів. Київ : А.С.П., 2008. 222 с.
3. Андрущенко І.Г. Самооцінка особистості як компонент особистісно-орієнтованого розвитку юнацькому віці. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2016. Вип. 4. С. 191-198.
4. Баришполець О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.
5. Бердяєв М. Парадокс брехні. *Психологія і суспільство*. 2014. № 4. С. 20-23.
6. Бердяєв М. Проблема етичного пізнання. *Психологія і суспільство*. 2016. № 4. С. 17-29.
7. Бойко О.В. Соціальна бажаність : психологічний феномен і проблема діагностики. Київ : Академія, 2004. 288 с.
8. Бондаренко Н.В. Соціальна робота. Київ : Києво-Могилянська академія, 2004. Ч. 1. 178 с.
9. Боровинська І. М. Психологічні особливості соціальної бажаності у юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2010. 20 с.
10. Бочарова О.В. Соціальна бажаність як фактор самопрезентації особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2010. № 74. С. 11-15.
11. Браїлко Ю. Побравшись за руки, ходили і все о плутнях говорили.

- Вербалізація концепту БРЕХНЯ в українській мові. *Рідний край*. 2015. №2. С. 83-87.
- 12.Васюк К. М. Гендерні особливості мотиваційної складової брехні. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2015. Т. 20, № 2 (36). С. 916-918.
 - 13.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
 - 14.Войтко В.І. Психологічний словник. Київ : Вища школа. 1982. 215 с.
 - 15.Гулька П. В. Соціальна брехня як предмет психосоціального аналізу : кваліфікаційна робота : спец. 231 – соціальна робота / наук. кер. проф. А. В. Фурман. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 82 с.
 - 16.Гюстон Ф., Карнісєро С., Флойд М., Теннант Д. Анатомія брехні. Харків : Віват, 2019. 208 с.
 - 17.Екман П. Теорія брехні / пер. з англ. Ю. Гордієнко. Київ : КМ-БУКС, 2019. 320 с.
 - 18.Екман П. Чому діти брешуть / пер. з англ. Ю. Гордієнко. Київ : КМ-БУКС, 2018. 264 с.
 - 19.Економічний аналіз реалізації соціально-гуманітарної політики України : монографія / Л.В. Ільченко-Сюйва, О.І. Кілієвич, І.В. Розпутенко та ін. Київ : НАДУ, 2021. 124 с.
 - 20.Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. І. Д. Зверєвої. Київ ; Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
 - 21.Євтушенко О. Н. Роль державної влади і місцевого самоврядування в розбудові сервісної держави з надання якісних публічних послуг. *Наукові праці. Політичні науки*. Т. 122. 2018. Вип. 109. С. 32-37.
 - 22.Ізуграфова С. С. Брехня в міжособистісних відносинах : дипломна робота бакалавра. Одеса, 2019. 71 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/62b400c6-c6b3-4c14-880f-979d329fff16>.
 - 23.Інноваційні моделі соціальних послуг : проекти Українського фонду соціальних інвестицій : посібник / за ред. Н. М. Шкуратової. Київ : ЛДЛ, 2017. Т. 2. 159 с.
 - 24.Калька Н. М., Цивінська М. В., Зубач І. М. Детекція брехні у спілкуванні:

соціально-психологічний аспект. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 120 с.

- 25.Калька Н., Шиделко А. Феномен брехні та брехливості: вікові особливості. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи*. 2020. Вип. 6. С. 153-158.
- 26.Карамушка Л. М., Ніконорова М. А. Організаційні конфлікти в умовах спотворення інформації: сутність, основні види та причини виникнення. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ : ДонДТУ, 2014. Т. 1. Вип. 40. С. 99-102.
- 27.Карась Т. В. Етика неправди. Київ: Ніка-Центр, 2007. 188 с.
- 28.Карпенко О.Г. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 402 с.
- 29.Коврига Н. В. Стресозахисна та адаптивна функції емоційного інтелекту: автореф. ... дис. канд. психол. наук. Київ, 2003. 20 с.
- 30.Козлова О. А. Соціальна психологія особистості та спілкування: практикум. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. 172 с.
- 31.Колісник О. Психологічний аналіз стану дослідженості проблеми дезінформації у міжособистісному спілкуванні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (військово-спеціальні науки)*. 2016. №. 2. С.13-18.
- 32.Колісник О., Плохута І., Третяк С. Соціально-психологічні та феноменологічні аспекти дослідження проблеми дезінформації у міжособистісному спілкуванні. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. Вип. 59 (1). С. 121-130.
- 33.Колісник О.Л. Психологічний аналіз проблеми дезінформації у міжособистісному спілкуванні у сучасних психологічних дослідженнях. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 2. С.78-87.
- 34.Костенко М. Взаємозв'язок брехливості з психофізіологічними, психологічними та соціально-психологічними характеристиками особистості. *Вісник Академії управління МВС*. Київ, 2010. № 4(16). С. 237-

244.

35. Куляс П. П. Типологія помилок : підручник-монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 464 с.
36. Майорчак Н. М. Вплив особистісних якостей студентів на розуміння брехні як психологічного феномену. *Психологічні перспективи*. 2015. №26. С. 199-208.
37. Майорчак Н. М. Причини виникнення та формування людської брехливості у віковій психології. *ScienceandEducationalNewDimension. PedagogyandPsycology*. 2014. №2 (15), Вип. 30. С. 110-113.
38. Майорчак Н.М. Брехливість особистості в соціально-психологічному контексті : монографія. Львів : ЛДУВС, 2018. 193с.
39. Майорчак Н.М. Історіогенез вивчення брехні у психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. 2013. №. 2. С. 53-60.
40. Майорчак Н.М. Психологічні аспекти категорії брехні у роботах українських і зарубіжних учених. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. 2013. №. 1. С. 96-104.
41. Максименко С.Д. Вплив соціальної бажаності на самооцінку юнаків: дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2007. 20 с.
42. Мартинова Т.О., Руль Ю. В. Сучасні погляди на брехню і правду у науковій літературі. *Психологія: реальність і перспективи*. 2013. Вип. 2. С. 105-109.
43. Морозова О.І. Лінгвальні аспекти неправди як комунікативного утворення: автореф. дис. ... докт. філолог. наук. Київ, 2008. 35 с.
44. Мотлях О. І. Теоретичні та праксеологічні засади психодіагностики особистості з позиції компаративістського аналізу наукових теорій поліграфа. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2(2). С. 217-223.
45. Наварро Дж. Словник мови тіла. Секрети невербальної комунікації / пер. з англ. А. Легконця. Харків : Віват, 2022. 192 с.

- 46.Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995. 468 с.
- 47.Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Київ: Вища школа, 2003. 126 с.
- 48.Пономаренко Я.С., Потупало Д.Р. Психологічний аналіз проблеми брехливості та її взаємозв'язку з емоційним інтелектом у юнаків і дівчат підліткового віку. *Особистість, суспільство, закон*. Харків, 2019. Вип. 12. С. 112-114.
- 49.Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки*. Херсон : Гельветика, 2015. Вип. 6. С. 145-154.
- 50.Попович І. С. Соціальні очікування як регулятор соціально-психологічної реальності. *Актуальні проблеми психології*. Київ : Фенікс. 2016. Т.1. Вип. 44. С. 138-143.
- 51.Попович І. С. Соціально-психологічні очікування в міжособистісній взаємодії малої групи. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2006. Т. VIII, вип. 7. С. 259-268.
- 52.Практично-соціальна робота : посібник / за ред. П. Каптер, Т. Джефера. Київ – Амстердам, 2016. 184 с.
- 53.Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-pText>.
- 54.Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19Text>.
- 55.Розвиток особистості в різних умовах соціалізації: колективна монографія / за ред. Л.О. Калмикової. Київ : Слово, 2016. 472 с.
- 56.Руль Ю. В., Мартинова Т.О. Психологія профайлінгу : навч.посіб. Київ : Персонал, 2018. 236 с.
- 57.Салміна Н. Г., Іовлева Т. Є., Тиханова І. Л. Методика діагностики соціально бажаної поведінки. *Психологічна наука та освіта*. 2006. №4.

С. 81-94.

- 58.Салміна Н.В. Соціальна бажаність і ціннісні орієнтації особистості. *Психологія і особистість*. 2012. № 4. С. 48-53.
- 59.Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства : теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за ред. С. П. Архипової. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2024. 235 с.
- 60.Суліцький В. Безконтактна детекція брехні в соціальній роботі. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 2. С. 163-171.
- 61.Теорії та методи соціальної роботи : підручник / за ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. Київ : Академвидав, 2015. 388 с.
- 62.Топоркова І. І. Брехня в системі соціально-психологічної адаптації особистості. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/13_04_2018/pdf/67.pdf.
- 63.Тофтісова-Матерон Р. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах. Київ : Проект ТАСІС «Посилення регіоналізації соціальних послуг в Україні», 2016. 225 с.
- 64.Філенко О.І. Феномен брехні у світлі ціннісних вимірів особистості та соціально-психологічна адаптація. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2012. Вип. 11. С. 215-229.
- 65.Філософія : підручник / за ред. М.І. Горлача. Харків : Консум, 2001. 512 с.
- 66.Фулфер М. Мистецтво читання обличчя / пер. з англ. П. Самсонова. Київ, 2012. 176 с.
- 67.Чехун Н.В. Правда як соціально-філософська категорія : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 1995. 36 с.
- 68.Шиделко А., Калька Н.Феномен брехні та брехливості: вікові особливості. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3583/1/%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>.
- 69.Шиліна А. А., Твердохвалова Ю.Л. Невербальна психодіагностика : текст лекцій за темою «Психодіагностика омани у спілкуванні». Харків, 2023.

36 с.

70. Яворська Н. Патологічна брехливість. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*. 2016. № 8. С. 22-26.
71. Яковлева М. Феномен брехні як перешкода в умовах полікультурної комунікації. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія*. 2015. № 37. С. 156-166.
72. Яремчук Р. А. Психологічна сутність категорій «неправда» та «брехня» в межах інтерпретації результатів поліграфологічних досліджень. *Юридична психологія*. 2021. №1 (28). С. 81-86.
73. Bond J. C, DePaulo B.M. Accuracy of deception judgments. *Personality and Social Psychology Review*. 2006. №3. P. 214-234.
74. Edward A. Johnson, Norah Vincent, Leah Ross. Self-Deception versus Self-Esteem in Buffering the Negative Effects of Failure. URL: <https://sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0092656697921875>
75. Leary M. R. The social psychology of self-presentation. New York: Guilford Press, 2006. 152 p.
76. Nathan J., N. Gordon, Fleisher W. Gordon Effective Interviewing and Interrogation Techniques 3rd Edition. USA: Academic Press, 2011. – 383 p.
77. Podlesny J. A., Raskin D. C. Physiological measures and the detection of deception. *Psychol. Bull.* 1977. V. 84. № 4. P. 78-82.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для соціальних працівників

Інструкція. Просимо вас уважно прочитати кожне питання анкети та надати чесну відповідь на основі вашого досвіду в роботі з клієнтами. Анкета є анонімною, і вся надана інформація буде використана виключно в наукових цілях. Відповіді на питання допоможуть дослідити важливі аспекти соціальної брехні у практиці соціальної роботи та розробити стратегії для її виявлення та корекції. Необхідно відповісти на всі питання. Якщо ви не маєте достатньо інформації або не зустрічали конкретну ситуацію, будь ласка, вкажіть це.

1. Як часто в вашій практиці ви стикаєтеся з випадками соціальної брехні з боку клієнтів?

- а) Щодня
- б) Декілька разів на тиждень
- в) Рідко
- г) Дуже рідко
- д) Ніколи

2. В якій формі найчастіше проявляється соціальна брехня з боку клієнтів? (відзначте всі варіанти, що підходять)

- а) Приховування фактів
- б) Неправдива інформація щодо доходів
- в) Приховування сімейного або особистого становища
- г) Використання вигаданих історій або ситуацій
- д) Інше (уточніть) _____

3. Які основні причини, на вашу думку, призводять до соціальної брехні серед клієнтів?

- а) Страх осуду або стигматизації
- б) Бажання отримати соціальні пільги або допомогу
- в) Психологічний захист (наприклад, захист від емоційного болю)
- г) Маніпуляція з метою досягнення певних переваг
- д) Інші причини (уточніть) _____

4. Як часто ви помічаєте, що клієнти використовують брехню для того, щоб уникнути допомоги або змінити її умови?

- а) Дуже часто
- б) Час від часу
- в) Рідко
- г) Ніколи

5. Як ви вважаєте, чи може соціальна брехня бути способом психологічного захисту клієнта?

- а) Так
- б) Ні
- в) Не можу визначити

6. Чи вважаєте ви, що соціальна брехня може негативно впливати на процес надання допомоги клієнту?

- а) Так, безумовно
- б) Іноді
- в) Не має суттєвого впливу
- г) Ні, це не впливає

7. Як ви реагуєте, коли виявляєте брехню з боку клієнта?

- а) Залишаю це без уваги, якщо це не суттєво
- б) Під час консультації намагаюся з'ясувати правду
- в) Намагаюся зберегти конфіденційність і не надавати оцінки
- г) Роблю це частиною моєї роботи з клієнтом

8. Чи використовуєте ви спеціальні методи або техніки для виявлення соціальної брехні у ваших клієнтів?

- а) Так
- б) Ні
- в) Іноді

9. Як ви вважаєте, чи важливо для соціальних працівників мати спеціальну підготовку для розпізнавання соціальної брехні?

- а) Так, це дуже важливо
- б) Не дуже важливо
- в) Це не є необхідним

10. Яким чином брехня клієнта може вплинути на довіру між вами та ним?

- а) Суттєво знижує довіру
- б) Може знизити довіру, але можна виправити
- в) Не має впливу на довіру
- г) Важко сказати

11. Чи помічали ви, що деякі клієнти брехатимуть через страх перед осудом або стигматизацією?

- а) Так

- б) Ні
- в) Іноді

12. Як часто клієнти приховують від вас важливу інформацію, яка необхідна для надання допомоги?

- а) Дуже часто
- б) Час від часу
- в) Рідко
- г) Ніколи

13. Як часто ви відчуваєте, що клієнти маніпулюють інформацією для досягнення певних переваг (наприклад, соціальних пільг)?

- а) Часто
- б) Рідко
- в) Іноді
- г) Ніколи

14. Ваша думка: чи можна впоратися з соціальною брехнею в рамках професійної етики?

- а) Так
- б) Не завжди
- в) Ні

15. Які методи, на вашу думку, найбільш ефективні для боротьби з соціальною брехнею в процесі соціальної роботи? (відзначте всі варіанти, що підходять)

- а) Проведення навчальних тренінгів для соціальних працівників
- б) Створення умов для більш відкритої комунікації
- в) Використання спеціалізованих діагностичних інструментів
- г) Психологічна підтримка для клієнтів
- д) Інше (уточніть) _____

16. Як ви оцінюєте вплив соціальної брехні на вашу професійну діяльність?

- а) Важливий вплив
- б) Помітний вплив, але не вирішальний
- в) Не має впливу

17. Чи використовуєте ви спеціальні стратегії для створення умов, в яких клієнт відчуває себе комфортно для надання правдивої інформації?

- а) Так
- б) Іноді
- в) Ні

18. Як ви вважаєте, чи повинні бути введені специфічні норми або протоколи для роботи з клієнтами, які часто використовують соціальну брехню?

- а) Так
- б) Ні
- в) Не знаю

19. Чи відчуваєте ви, що соціальна брехня ускладнює роботу з певними категоріями клієнтів (з бідними, залежними, соціально маргіналізованими)?

- а) Так

б) Іноді

в) Ні

20. Як, на вашу думку, можна покращити взаємодію між соціальним працівником і клієнтом для запобігання соціальній брехні?

а) Підвищення професійної підготовки соціальних працівників

б) Залучення психологів до роботи з клієнтами

в) Створення більш сприятливих умов для відкритого спілкування

г) Інше (уточніть) _____

Дякуємо за участь у дослідженні!

Додаток Б

Заняття програми подолання соціальної брехні у практиці соціальної роботи

Заняття 1

Тема. Психологія соціальної брехні та її витоки

Мета: навчити фахівців розпізнавати психологічні механізми, які лежать в основі соціальної брехні, та допомогти їм визначати, як вона проявляється у взаємодії з клієнтами, не порушуючи етики та зберігаючи довіру.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників, ознайомлення з метою заняття та його структурою.

Коротке введення до теми – чому важливо розуміти психологію соціальної брехні, що це таке та як вона проявляється у практиці соціальної роботи.

Визначення ключових понять: соціальна брехня, маніпуляція, психологічні причини брехні.

2. Основна частина

Вправа 1 «Брехня або правда?»

Учасникам даються сценарії, де один з персонажів (клієнт) надає частину неправдивої інформації. Завдання – визначити, де і чому є брехня. Слід допомогти учасникам зрозуміти, як виокремлювати брехню серед правдивих фактів і навчити застосовувати методи виявлення неправдивої інформації. Після кожної ситуації учасники діляться своїми спостереженнями, як виявили брехню. Проводиться дискусія, що допомогло виявити неправду та які стратегії

можуть бути застосовані для ефективної роботи з такою ситуацією в реальному житті.

Вправа 2 «Чому люди брешуть?»

Учасники отримують картки з різними причинами брехні (страх, вигода, уникнення осуду тощо). Завдання – обговорити, як ці фактори можуть проявлятися в соціальній роботі та як вони впливають на поведінку клієнта. Слід допомогти учасникам зрозуміти корені соціальної брехні і допомогти учасникам визначати ці фактори у власній роботі з клієнтами. Після обговорення учасники розглядають, як вони можуть допомогти клієнтам подолати ці психологічні бар'єри для зменшення необхідності у брехні.

Вправа 3 «Ролі соціальних працівників та клієнтів»

Учасники працюють в парах, де один із них виступає як клієнт, а інший – як соціальний працівник. Клієнт спеціально дає неправдиву інформацію, а соціальний працівник має за допомогою питань та технік визначити, що є неправдою. Слід допомогти учасникам вправлятися у навичках виявлення брехні під час реальної комунікації. Після вправи учасники діляться, як вдалося виявити брехню і які техніки допомогли отримати правдиву інформацію.

3. Рефлексія та підсумок

Учасники обговорюють, які методи для виявлення брехні були найбільш ефективними. Рефлексія над важливістю розуміння психологічних причин брехні та її впливу на процес допомоги. Завершення заняття: підсумки, що потрібно запам'ятати для використання в практиці, та як покращити вміння виявляти маніпуляції без порушення етики.

Заняття 2

Тема. Як створити атмосферу довіри під час комунікації з клієнтом

Мета: навчити соціальних працівників створювати безпечну атмосферу для клієнтів, щоб забезпечити відкриту і чесну комунікацію, зменшити рівень брехні та маніпуляцій.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Вітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Коротка теоретична частина: що таке довіра в контексті соціальної роботи, чому вона важлива для ефективності допомоги. Розбір основних причин, чому клієнти можуть не довіряти соціальним працівникам.

2. Основна частина

Вправа 1 «Підтримка або засудження?»

Учасники працюють в групах і отримують різні ситуації, де соціальний працівник може реагувати на інформацію клієнта підтримкою або осудом. Завдання – обговорити, як кожна реакція впливає на довіру клієнта. Слід допомогти учасникам зрозуміти, чому важливо проявляти підтримку і не засуджувати клієнтів, навіть якщо вони говорять неправду. Після обговорення ситуацій учасники діляться, яку реакцію обрали б вони і чому. З'ясовується, що підтримка допомагає зберігати довіру, а осуд може призвести до відмови від подальшої комунікації.

Вправа 2 «Активне слухання»

Учасники в парах тренуються активно слухати один одного, не перебиваючи, ставлячи відкриті запитання та демонструючи зацікавленість у розмові. Слід допомогти учасникам покращити навички слухання, щоб клієнт почувався почутим і важливим, що сприяє розвитку довіри. Після вправи учасники обговорюють, як це впливає на їхнє сприйняття клієнта та його готовність ділитися правдою.

Вправа 3 «Безпечне питання»

Соціальний працівник ставить запитання, щоб отримати важливу інформацію від клієнта, однак робить це в такій манері, щоб клієнт не відчував осуду або загрози. Слід допомогти учасникам покращити навички ставлення питань таким чином, щоб клієнти відчували безпеку і відкритість. Учасники діляться своїм досвідом про те, як вибір формулювання питання може створити безпечну атмосферу для відкритої комунікації.

3. Рефлексія та підсумок

Обговорення важливості створення довіри в роботі з клієнтами. Рефлексія над власними переживаннями під час вправ та як ці навички можна застосувати в реальній практиці. Підсумки: як ефективно створювати атмосферу довіри та чому це важливо для запобігання брехні.

Заняття 3

Тема. Як виявляти маніпуляції, непослідовність та брехню?

Мета: розвинути у соціальних працівників навички виявлення маніпуляцій і непослідовності в поведінці клієнтів, а також навчити їх ефективно реагувати на такі ситуації.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та введення в тему заняття. Теоретичне пояснення, як маніпуляції та брехня можуть вплинути на процес допомоги і чому їх важливо виявляти. Визначення, що таке маніпуляція, непослідовність, а що є типовою ситуацією для соціальної роботи.

2. Основна частина

Вправа 1 «Маніпуляція чи правда?»

Учасники працюють в малих групах і отримують кілька сценаріїв взаємодії соціального працівника з клієнтом, де виявляються елементи маніпуляції або брехні. Завдання – виявити маніпуляцію і пояснити, чому саме так відбулося. Слід навчити соціальних працівників ідентифікувати маніпуляції та розуміти їхні корені. Після кожної ситуації учасники діляться, як вони визначили маніпуляцію та які стратегії можна використовувати для коректного реагування.

Вправа 2 «Послідовність чи непослідовність?»

Учасникам даються різні варіанти історій, де є непослідовності в інформації. Завдання – знайти ці непослідовності і вказати на них. Слід допомогти учасникам підвищити уважність і здатність виявляти

непослідовність у розповідях клієнтів. Після вправи обговорюється, як виявлення непослідовності допомагає встановити правду.

Вправа 3 «Зворотна комунікація»

Соціальний працівник задає питання клієнту, щоб перевірити правдивість інформації. Завдання – перевірити, чи є непослідовності чи маніпуляції за допомогою уточнюючих запитань. Слід допомогти учасникам розвивати навички зворотного зв'язку для отримання правдивої інформації. Після виконання вправи учасники обговорюють, як правильно формулювати запитання для виявлення маніпуляцій.

3. Рефлексія та підсумок

Учасники обговорюють, які методи виявлення маніпуляцій, брехні і непослідовності були найбільш ефективними. Рефлексія над тим, як соціальні працівники можуть застосовувати ці навички в реальній практиці для досягнення більш ефективних результатів. Підсумки: важливість точності в отриманні інформації для надання адекватної допомоги.

Заняття 4

Тема. Психологічний захист чи маніпуляція?

Мета: допомогти соціальним працівникам відрізнити ситуації, коли клієнти використовують брехню як захист від емоційного болю, від тих, коли брехня є навмисною маніпуляцією для досягнення своїх цілей.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретичне введення в поняття психологічного захисту та маніпуляції, розгляд їх відмінностей. Окреслення основних механізмів психологічного захисту, таких як заперечення, проєкція, раціоналізація, а також їх прояви в соціальній роботі.

2. Основна частина

Вправа 1 «Як я брешу: захист чи маніпуляція?»

Учасники по черзі діляться ситуаціями, в яких вони чи їхні клієнти використовували брехню. Задача – визначити, чи була це маніпуляція, чи захист. Слід допомогти учасникам навчити розрізняти ці два механізми та зрозуміти їхні психологічні корені. Після кожної ситуації проводиться обговорення, в чому полягала різниця між психологічним захистом і маніпуляцією, і що можна було зробити для підтримки клієнта в обох випадках.

Вправа 2 «Техніки розрізнення захисту та маніпуляції»

Соціальним працівникам даються різні сценарії, де клієнт може використовувати психологічний захист або маніпулювати. Завдання – виявити тип реакції клієнта та обґрунтувати вибір. Слід допомогти учасникам покращити здатність соціальних працівників визначати, чи є брехня механізмом захисту чи маніпуляцією. Після вправи учасники обговорюють, як це знання допомагає в роботі з клієнтами і як можна підтримати їх у кожному з цих випадків.

Вправа 3 «Розмови з клієнтами про їхні брехні»

У парах учасники розігрують ситуації, де один є клієнтом, а інший – соціальним працівником. Клієнт надає неправдиву інформацію, і соціальний працівник має з'ясувати, чи це захист, чи маніпуляція. Слід допомогти учасникам вивчити техніки виявлення маніпуляцій і захисту під час спілкування. Після ролей учасники обговорюють, як їм вдалося зрозуміти причину брехні і яку стратегію підтримки вибрати.

3. Рефлексія та підсумок

Рефлексія щодо труднощів, з якими стикались учасники при розрізненні захисту і маніпуляції. Підсумки щодо важливості виявлення цих механізмів для ефективної роботи з клієнтами. Завершення заняття – як підтримка клієнта в його психологічному захисті може зменшити кількість брехні в комунікації.

Заняття 5

Тема. Як діяти у випадку соціальних дилем?

Мета: навчити соціальних працівників реагувати на етичні дилеми, пов'язані з використанням брехні клієнтами, не порушуючи професійної етики та підтримуючи ефективну допомогу.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретичне введення в поняття етичної дилеми та особливості їхнього виникнення в соціальній роботі. Обговорення прикладів етичних дилем у соціальній роботі, пов'язаних із брехнею.

2. Основна частина

Вправа 1 «Етичні дилеми у випадках брехні»

Учасники працюють в групах, де кожній групі надається сценарій, в якому соціальний працівник стикається з дилемою: чи повідомити правду клієнту або ж порушити етику заради допомоги. Завдання – обговорити, як би вони діяли в такій ситуації. Слід допомогти розвинути здатність учасників приймати етичні рішення в складних ситуаціях. У групах обговорюється, які етичні принципи треба враховувати під час прийняття рішення, а також як зробити вибір на користь клієнта без порушення етики.

Вправа 2 «Моральний вибір»

Учасникам надаються різні ситуації з практики, в яких соціальний працівник має вибір, чи сказати клієнту правду, яка може бути йому болючою, чи використовувати брехню для полегшення ситуації. Слід допомогти соціальним працівникам оцінити етичні наслідки кожного варіанту дій. Після виконання вправи обговорюються рішення, прийняті кожним учасником, та можливі наслідки для клієнта.

Вправа 3 «Підтримка без порушення етики»

Учасники обирають з групи реальні ситуації, де клієнт намагається маніпулювати соціальним працівником. Завдання – обговорити, як діяти, щоб допомогти клієнту, але не порушити етики. Слід допомогти учасникам розвинути вміння підтримувати клієнтів у складних ситуаціях, не знижуючи

рівня професіоналізму. Після вправи соціальні працівники обговорюють, як важливо знаходити баланс між етичними нормами та допомогою.

3. Рефлексія та підсумок

Учасники рефлексують щодо власних етичних переконань та як вони можуть застосувати їх в реальній практиці. Підсумки заняття: важливість підтримання професійної етики і надання допомоги, навіть у складних ситуаціях.

Заняття 6

Тема. Зіткнення з брехнею

Мета: допомогти соціальним працівникам формувати правильні питання та використовувати тактику активного слухання для розкриття неправдивої інформації або маніпуляцій, не ставлячи під загрозу довіру клієнта.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретична частина: як важливо ставити правильні питання, щоб не поставити під загрозу довіру під час роботи з клієнтом. Обговорення важливості активного слухання та точних запитань у роботі соціального працівника.

2. Основна частина

Вправа 1 «Активне слухання»

Учасники тренуються активно слухати, не перебиваючи, а також використовувати підтвердження для того, щоб клієнт відчував, що його чують. Слід допомогти учасникам покращити навички активного слухання, яке допомагає виявити брехню або маніпуляцію. Після вправи учасники діляться враженнями, як це допомогло їм краще зрозуміти клієнта.

Вправа 2 «Формулювання правильних питань»

Соціальним працівникам даються різні сценарії, де вони повинні поставити правильні запитання для виявлення брехні клієнта. Слід допомогти учасникам покращити здатність задавати відкриті питання та техніки для виявлення неправдивої інформації. Учасники обговорюють, як зміни в запитаннях допомогли отримати правдиву інформацію.

Вправа 3 «Рольові ігри: розкриття брехні»

Учасники розігрують рольові ігри, де один є соціальним працівником, а інший – клієнтом, який намагається приховати інформацію. Завдання – виявити брехню через активне слухання та запитання. Слід допомогти учасникам вивчити техніки виявлення неправди без порушення довіри.

3. Рефлексія та підсумок

Учасники рефлексують щодо власних етичних переконань та як вони можуть застосувати їх в реальній практиці. Підсумки заняття: важливість підтримання професійної етики і надання допомоги, навіть у складних ситуаціях.

Заняття 7

Тема. Як впоратися з відмовами і брехнею?

Мета: допомогти соціальним працівникам розвивати навички ефективного реагування на брехню та відмови з боку клієнтів, зберігаючи етичні стандарти та надаючи відповідну підтримку.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретична частина: аналіз причин відмови клієнтів від допомоги та основні типи відмов. Розгляд ситуацій, коли клієнт може вдаватися до брехні як механізму уникнення або маніпуляції.

2. Основна частина

Вправа 1 «Визначення причин відмови»

Учасникам даються сценарії, в яких клієнт відмовляється від допомоги або маніпулює інформацією. Завдання – визначити, що стало причиною відмови та як можна було б відреагувати. Слід допомогти розвинути здатність соціальних працівників визначати корінь проблеми та ефективно реагувати на відмови. Після вправи обговорюються різні варіанти відповідей і дії соціального працівника.

Вправа 2 «Техніки роботи з відмовами»

Учасникам пропонуються різні техніки, такі як активне слухання, перефразування, підтвердження емоцій клієнта, які допомагають долати відмови. Слід навчити соціальних працівників використовувати ці техніки для подолання відмов клієнтів. Обговорюються переваги та недоліки кожної з технік, а також їх застосування в конкретних випадках.

Вправа 3 «Рольова гра: реагування на відмови»

Учасники в парах або групах розігрують рольові ігри, де один є клієнтом, який відмовляється від допомоги, а інший – соціальним працівником, який має впоратися з цією ситуацією. Слід допомогти учасникам вивчити практичні техніки взаємодії з клієнтом, який відмовляється. Після кожної гри учасники діляться своїм досвідом, обговорюють варіанти подолання відмов і маніпуляцій.

3. Рефлексія та підсумок

Учасники рефлексують щодо того, які техніки та стратегії виявились найбільш ефективними для них під час вправи. Підсумки: важливість виявлення причин відмов і ефективного реагування без порушення довіри і етики.

Заняття 8

Тема. Як подолати страх осуду і створити відкриту комунікацію?

Мета: допомогти соціальним працівникам розуміти, як змінивши підхід до спілкування, можна зменшити страх осуду у клієнтів, що сприятиме більшій відкритості та чесності в комунікації.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретична частина: обговорення причин страху осуду в клієнтів, а також того, як створити атмосферу, в якій клієнти можуть бути відкритими.

2. Основна частина

Вправа 1 «Створення безпечного простору»

Соціальним працівникам пропонуються вправи на те, як створити атмосферу довіри під час спілкування. Наприклад, вправи на активне слухання, підтримку, віддзеркалення емоцій клієнта. Слід навчити соціальних працівників створювати безпечну атмосферу, де клієнти можуть відкрито ділитися своїми переживаннями. Учасники обговорюють, як ці техніки впливають на зниження страху осуду та підвищення відкритості.

Вправа 2 «Перешкоди для відкритої комунікації»

Учасники працюють в групах, обговорюючи можливі перешкоди для відкритої комунікації з клієнтами та розробляють стратегії подолання цих перешкод. Слід допомогти учасникам розвинути навички усунення бар'єрів в комунікації, які заважають клієнтам бути відкритими. Після вправи учасники ділитимуться своїми стратегіями для створення відкритої комунікації в роботі з клієнтами.

Вправа 3 «Рольова гра: відкритість в комунікації»

Учасники в парах чи малих групах проводять рольову гру, де один є клієнтом, а інший – соціальним працівником. Клієнт повинен поділитись особистою проблемою, і соціальний працівник створює безпечну атмосферу для відкритого обміну інформацією. Слід допомогти учасникам вивчити техніки відкритого спілкування, які допомагають знизити страх осуду. Після рольової гри учасники обговорюють, які стратегії спілкування допомогли клієнту бути більш відкритим.

3. Рефлексія та підсумок

Підсумки заняття: важливість створення відкритої і безпечної атмосфери для комунікації з клієнтами. Рефлексія: учасники діляться власними враженнями від вправ та обговорюють, як можуть застосувати ці техніки в своїй практиці.

Заняття 9

Тема. Як поєднати професійну етику і реальні обставини?

Мета: допомогти соціальним працівникам знаходити баланс між етичними стандартами і реальними ситуаціями, в яких клієнт може брехати для отримання допомоги.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретична частина: пояснення етичних стандартів, що стосуються соціальної роботи, а також важливість поєднання цих стандартів з реальними обставинами.

2. Основна частина

Вправа 1 «Етичні питання в реальних ситуаціях»

Учасникам надаються реальні сценарії, де клієнт бреше для отримання допомоги, і вони повинні визначити, як діяти в таких ситуаціях, зберігаючи етику. Слід допомогти розвинути здатність соціальних працівників приймати етичні рішення в складних ситуаціях. Після вправи учасники обговорюють, які

етичні принципи були порушені в сценаріях та як можна було діяти з більш етичного погляду.

Вправа 2 «Баланс між етикою і результатами»

Учасники обговорюють, як можна знайти баланс між етичними нормами і прагненням до результату в реальних ситуаціях, коли клієнт бреше. Слід навчити соціальних працівників ефективно поєднувати етику і прагнення до досягнення результатів. Учасники діляться досвідом і обговорюють, що саме вони застосовували для того, щоб забезпечити баланс.

Вправа 3: «Інтерпретація етики у складних ситуаціях»

Соціальні працівники разом з тренером розбирають етичні дилеми, щоб зрозуміти, як діяти, коли клієнт бреше, намагаючись маніпулювати, але це може бути необхідно для досягнення результату. Слід навчити соціальних працівників приймати складні етичні рішення, не порушуючи своїх принципів. Обговорення важливості етичного підходу в таких ситуаціях, навіть якщо це впливає на результати.

3. Рефлексія та підсумок

Учасники рефлексують щодо власних етичних переконань та того, як вони можуть застосувати їх в реальній практиці. Підсумки: підкреслення важливості балансу між етикою і результатами для ефективної соціальної роботи.

Заняття 10

Тема. Вплив брехні на результати соціальної допомоги

Мета: оцінити, як неправдива інформація може вплинути на ефективність наданої допомоги та розглянути варіанти усунення наслідків такої брехні для покращення результатів.

Хід заняття

1. Організаційна частина

Привітання учасників та ознайомлення з темою заняття. Теоретичне введення в питання наслідків брехні в соціальній роботі і як це впливає на ефективність допомоги.

2. Основна частина

Вправа 1 «Виявлення наслідків брехні»

Учасникам надаються приклади ситуацій, в яких брехня клієнтів призводить до негативних наслідків у процесі надання допомоги. Слід допомогти розвинути здатність соціальних працівників бачити вплив брехні на результат надання допомоги. Обговорення варіантів дій, які можна застосувати для виправлення ситуації та мінімізації негативних наслідків.

Вправа 2 «Стратегії запобігання негативним наслідкам»

Учасники розробляють стратегії, як можна запобігти виникненню брехні в процесі надання соціальної допомоги. Слід допомогти учасникам створити стратегії для роботи з клієнтами, щоб зменшити кількість брехні та зберегти ефективність допомоги. Учасники діляться ідеями та обговорюють, як ці стратегії можуть бути впроваджені на практиці.

Вправа 3 «Оцінка ефективності допомоги в умовах брехні»

В учасників є завдання оцінити, як соціальна допомога змінюється у випадку, якщо клієнт надає неправдиву інформацію, і що можна зробити для підвищення ефективності допомоги. Слід допомогти соціальним працівникам зрозуміти, як правильно реагувати на брехню, щоб допомога залишалася ефективною. Після вправи обговорюються стратегії підтримки правдивості та запобігання негативним наслідкам.

3. Рефлексія та підсумок

Підсумки заняття: як мінімізувати наслідки брехні і підвищити ефективність соціальної допомоги. Рефлексія: учасники діляться своїми враженнями від навчання та розповідають, як вони застосовуватимуть нові стратегії на практиці.